משנה · אחרונים · מלאכת שלמה · סדר מועד

מלאכת שלמה על משנה ראש השנה

רבי שלמה עדני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלאכת שלמה על משנה ראש השנה

רבי שלמה עדני

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלאכת-שלמה-על-משנה-ראש-השנה/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ב 8
משנה ג 10
משנה ד 12
משנה ה 14
משנה ו 15
משנה ז 15
משנה ח 15
משנה ט 17
פרק ב 18
משנה א 18
משנה ב 19
משנה ג 19
משנה ד 20
משנה ה 20
משנה ו 21
משנה ז 21
משנה ח 22
משנה ט 23
פרק ג 25
משנה א 25
משנה ב 26
משנה ג 27
משנה ד 28
משנה ה 29
משנה ו 32
משנה ז 33
משנה ח 35
פרק ד 36
משנה א 36
משנה ב 38
משנה ד 38
משנה ה 40
משנה ו 40
משנה ז 42
משנה ח 43
משנה ט 45

פרק א

משנה א

כתב הרב האלהי מורנו הרר"ח ויטאל ז"ל ליל ר"ה טוב לקרוא על השלחן מסכת ר"ה והם ד' פרקים כנגד ד' אותיות ההויה וכנגד ד' אותיות האדנות והם כנגד ד' בחינות שבמלכות כמו שבארנו בביאור משנת ד' ראשי שנים ואלו הם סוד ד' ראשי שנים כי ד' ראשים של המלכות לפעמים בבריאה ולפעמים תחת היסוד ולפעמים כנגד הת"ת ולפעמים כנגד הדעת והם ד' שרשים שלה וכן צריך לכוין בקריאתו ליל ר"ה עכ"ל ז"ל:

ד' ראשי שנים הן. בכל דוכתא תני הן כדאשכחן הכא ובפ' בתרא דשבועות ארבעה שומרים הן ובפ"ק דחולין שלש פגימות הן ובפ' אין מעמידין שלש יינות הן ובפ' כל הצלמים תנן שלשה בתים הן שלשה אבנים הן ג' אילנות הן אבל בריש בבא קמא תנן ד' אבות נזיקין ולא תני הן משום דקאי אבתריה כלומר ד' נזיקין הללו לא ראי זה כראי זה ותדע דבגמ' במניינא דר' חייא ור' אושעיא תני הן תוס' ז"ל:

באחד בניסן. פ"ק דע"ז דף י':

בפי' ר"ע ז"ל מה יציאת מצרים מניסן מנינן לה. אמר המלקט ובגמ' בעי יציאת מצרים גופה מנלן דמניסן מנינן לה אימא מתשרי ואע"פ שיצאו בניסן משהגיע תשרי קראו לו שנה שנייה לפי שתשרי ר"ה לשנים הנמנים לבריאת עולם וה"ה ליציאת מצרים ופשיט לה מקראי. ולמלכי אומות העולם נמי דמונין מתשרי ילפי' לה בגמ' מקראי דכתיב דברי נחמיה בן חכליה ויהי בחדש כסלו שנת עשרים וגו' וכתיב ויהי בחדש ניסן שנת עשרים לארתחששתא וגו' מדקאי בכסלו וקרי לה שנת עשרים וקאי בניסן וקרי לה שנת עשרים מכלל דר"ה לאו ניסן הוא ואע"ג דבתר קרא לא כתיב ביה ארתחששתא ואיכא למימר דילמא למניינא אחרינא הוא רב פפא יליף לה עשרים עשרים לג"ש מה התם לארתחששתא אף הכא לארתחששתא:

בפי' ר"ע ז"ל משום שלום מלכות. אמר המלקט כן פי' רש"י ז"ל גבי רישא דלמלכים וכתבו עליו תוס' ז"ל דאינו דהכא למלכי ישראל קמיירי והעלו עוד דאין צריך שלום אלא בגט אשה לפי שהוא דבר גדול ומילתא דחשיבותא לפי שע"י גט מותרת לכל אדם וחשיב משאר שטרות ע"כ ופי' רש"י ז"ל שאם לא קבעו יום לתחלת שנת המלך אלא כל מלך לפי מה שעמד פעמים שאין להבחין אם השטר מוקדם או מאוחר כגון אם כתוב בו בכסלו בשנה שלישית ליה פלוני מפלוני מנה והעדים אמרו כשחתמנו בו לא ראינו שהלוהו אלא הלוה אמר לנו חתמו עלי שאני חייב לפלוני מנה כאותה ששנינו כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו ואין אנו יודעין אם הלוהו קודם לכן או אחר כן אבל

ראינו שהלוהו בתמוז בשנה שלישית למלך פלוני ואם אין הדיינים יודעים באיזה חדש עמד המלך אין להבחין אם תמוז קודם לכסלו אם כסלו קודם לתמוז אם שנתו מתחלת בין חמוז לכסלו נמצא כסלו קודם לתמוז בכל שנותיו ושטר מוקדם הוא ואם עמד בין כסלו לתמוז שלאחריו נמצא תמוז קודם לכסלו בכל שנותיו ושטר מאוחר הוא ועכשיו שקבעו ניסן ר"ה לעולם תמוז קודם לכסלו עכ"ל רש"י ז"ל ותוס' והר"ן ז"ל האריכו בזה ע"ש. גרסי' בגמ' ת"ר באחד בניסן ר"ה לחדשים פי' למנין חדשי השנה. ולהפסקת עבורין פי' שכיון שקדשו את החדש לשם ניסן פסקה שנה שעברה מלהיות מעוברת עוד. ולתרומת שקלים פי' להקריב ראשון קרבנות הלקוחים מתרומת קופות של שקלי שנה זו. וי"א אף לשכירות בתים פי' שהמשכיר בית לחברו ואמר לשנה זו כלתה שנתו באחד בניסן ואפי' לא דר בו אלא חדש אחד. ופריך בגמ' ואימא תשרי ומשני כי אגר איניש ביתיה סמוך לתשרי לכולה ימות הגשמים אגר ותנא דידן בשנה קמיירי בחדשים לא קמיירי ובהתחלה קמיירי בהפסקה לא קמיירי. וכתבו תוס' והר"ן ז"ל לקמן גבי אחד בתשרי ר"ה לירקות דלא קתני לנדרים כדקתני בברייתא משום דמתני' בהפסקה לא קמיירי ע"כ. ותרומת שקלים נמי כיון דאם הביא מן הישן יצא לא פסיקא ליה מילתא דליחשבה בראשי שנים ושכירות בתים לתנא דברייתא ולתנא דידן סברי כיון דבניסן נמי משכח שכיחי קיטרי שעבים מתקשרין וגשמים יורדין הוי כימות הגשמים:

ולרגלים. ה"ק רגל שבו וכו' עד סוף לשון ר"ע ז"ל. אמר המלקט פי' ומתני' ר"ש היא וכן היה ר"ש בן יוחי אומר רגלים פעמים שלשה פעמים ד' פעמים ה'. ואיכא תו תנאי אחריני דפליגי בברייתא בהא מילתא וכולהו מפ' טעמייהו בגמ' ובת"כ פט"ו דפ' אמור. ור"א בר"ש פליג נמי אאבוה וס"ל דבסוכות לבד עובר בבל תאחר. וכתוב בספר אגודה בפ"ק משמע בפסיקתא דר' אלעזר הקליר שהיה מקרית ספר הוא ר"א בר"ש מיהו מצינו שחולק בפיוטו על ר"א בר"ש שיסד בפרשת החדש למלכים ולרגלים כדברי אביו ר"ש ושמא משום ענוה יסד כאביו ע"כ. וביד פי"ד דהלכו' מעשה הקרבנות בסי' י"ג פסק דלא כר"ש:

באחד באלול ר"ה למעשר בהמה. בגמ' מוקי רב יוסף למתני' אליבא דרבי ונסיב לה אליבא דתנאי ברגלים סבר לה כר"ש דאמרי' לעיל בסמוך ובמעשר בהמה ס"ל כר' מאיר דתנן בפ' בתרא דבכורות ר"מ אומר באחד באלול ר"ה למעשר בהמה ופרכינן בשלמא אי מוקמת לה לרישא אליבא דר"ש שפיר דלדידיה ד' נינהו אחד בניסן וט"ו בניסן אחד בתשרי וט"ו בשבט. דלית ליה א' באלול אלא הא דאמרת דרבי נסיב לה אליבא דתנאי ותנא אחד באלול בשביל ר"ה א"כ חמשה הוו אחד בניסן וט"ו בניסן אחד באלול וא'

בתשרי וט"ו בשבט ומשני אמר רבא ד' לדברי הכל. לר"מ ד' דל רגלים דלדידיה ברגל אחד עובר כדתניא בברייתא בגמ'. לר"ש ד' דל מעשר בהמה. רב נחמן בר יצחק אמר ד' חדשים ובהם כמה ראשי שנים הלכך ניסן דאית ביה תרין חד קחשיב ליה. מתיבי י"ו בניסן ר"ה לעומר לאכול מן החדש מכאן ואילך. ו' בניסן ר"ה לשתי הלחם נתחדשה השנה להביא מנחות מן החדש. לרבא דאמר ד' לדברי הכל ליתני מתני' ששה לרב נחמן דאמר חדשים קחשיב ניתני חמשה דהא לא תנן סיון במתני'. ומשני רב פפא חד שנוייא ורב שישא בריה דרב אידי אמר כי קחשיב מידי דלא תלי במעשה פי' שכניסת ר"ה שלהם אינה תלויה במעשה אלא משהגיע היום הווה ר"ה ומתחדשת השנה למילתה. מידי דתלי במעשה כגון ר"ה דעומר ושתי הלחם דאין השנה מתחדשת להתיר חדש במדינה או במקדש אלא בהקרבת העומר וכבשי עצרת לא קחשיב. ופריך והרי יובלות שהוא תלוי בתקיעה וקתני ליה במתני'. ומשני ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן ב"ב היא דאמר מר"ה חל יובל ואינו תלוי בתקיעה הלכך מאורתא דר"ה חייל. ורב אשי אמר האי דלא חשיב במתני' אלא ד' לפי שלא מנה אלא ראשי שנים הבאים בר"ח ואין רגלים מן המנין אלא כדאמרן רגל שבו ולהכי לא תנא נמי ר"ה דעומר ושתי הלחם ופרכינן עליה באחד בשבט סתם לן ברישא כב"ש דאי ב"ה הא אמרי בט"ו בו ומשני ה"ק שלשה לד"ה בא' בשבט מחלוקת ב"ש וב"ה ותנא והדר מפרש דהא דסתם ברישא ד' ראשי שנים בראשי חדשים לאו דברי הכל היא דהא א' באלול נמי פלוגתא היא אלא לאו אב"ה קאי וכתבו תוס' ז"ל שלשה לד"ה ואחד בשבט מחלוקת הא לא מיתוקמא כר' שמעון דלית ליה אחד באלול אלא כר"מ אתי וצריכי למימר דנסיב לה אליבא דתנאי דלרגלים לא מיתוקם כר"מ ע"כ ונלע"ד דבהא מתיישב ומובן מניינא דמתני' למעוטי מאי:

ר"ה למעשר בהמה. ת"ק סבר מקיש מעשר בהמה למעשר דגן מה מעשר דגן סמוך לגמרו עשורו אף מעשר בהמה סמוך לגמרו עשורו ור' אלעזר וכו' כדפי' ר"ע ז"ל ומה שכתוב בדפוס בפירושו ז"ל באחד בתשרי ת"ק סבר וכו' נראה שצריך להעביר הקולמוס על מלות באחד בתשרי וכן צריך להגיה ואין הלכה כר' אלעזר בר"ש ות"ק סבר וכו' וכולו לשון אחד. אח"כ ראיתי שהגיה בתוספת י"ט דאמרי באחד בתשרי ת"ק וכו' ואע"פ שמתיישב מ"מ מה צורך לנו שהם האומרים באחד בתשרי:

באחד בתשרי. פ"ק דע"ז דף י':

ר"ה לשנים. ר' זירא מפרש בגמ' לשנים לתקופת חמה ולבנה לומר שמונין לבריית העולם והלוכן תקופות חמה ומולדות הלבנה מתשרי ור' אליעזר היא דאמר בתשרי נברא העולם רב נחמן בר יצחק אמר ר"ה לשנים דתנן לדין תנא שהקב"ה דן בתשרי את כל באי העולם

כל הקורות אותם עד תשרי הבא דכתיב מרשית השנה ועד אחרית שנה מר"ה נידון מה יהא בסופה ותשרי הא דכתיב תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ר"ה וכתיב כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב:

ולשמיטין. ילפינן שנה שאין עמה חדשים משנה שאין עמה חדשים כתיב הכא ובשנה השביעית שנת שבתון וכתיב התם מרשית השנה:

וליובלות בגמ' פריך יובלות באחד בתשרי בעשרה בתשרי הוא דכתיב ביום הכיפורים תעבירו שופר ומשני הא מני ר' ישמעאל בנו של ריב"ב היא דתניא וקדשתם את שנת החמישים שנה מה ת"ל לפי שנאמר ביום הכפורים יכול לא תהא מתקדשת אלא מיום הכפורים ת"ל וקדשתם וכו' מלמד שמתקדשת והולכת מתחלתה:

ולנטיעה והכריח הר"ן ז"ל דאפי' בנטיעה שלא הקלת עליה בתחלתה כגון אם נטעה פחות משלשים יום לפני ר"ה דאין מתחילין למנות לה שנה ראשונה אלא מתשרי אפ"ה מחמרינן בה בסיפה להמשיך שנתה עד ט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילן וכי תימא אי הכי דכולהו נטיעות אסורין עד ט"ו בשבט למאי אמרי' ר"ה של נטיעה תשרי וי"ל דנפקא מינה שאם עשו לה ט"ו בשבט ר"ה היינו אומרים שאילו נטעה שלשים יום קודם ט"ו בשבט עלתה לו שנה ע"כ:

ולירקות גמ' תנא לירקות ולמעשרות ולנדרים ותנא דרבנן דהיינו מעשר ירק והדר תנא מעשר דגן ואיידי דחביבא ליה דרבנן אקדמה ותנא דידן תנא דרבנן ואשמועינן דיום קבוע לו וכ"ש דאורייתא. ופריך בגמ' וליתני מעשר ומשני אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן ופריך וליתני ירק ומשני תרי גווני ירק דתנן בפ"א דמעשרות ירק הנאגד משיאגד ואם אינו אוגד משימלא את הכלי. וכתבו תוס' ז"ל מכח קושיות דאמתני' פריך. דליתני מעשר ולא ליתני ירקות והוה ידענא דבכל מעשר איירי בין בירק בין בדגן ומשני משום דהוה משמע אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן סתם כר"ש דאמר במתני' אחד בתשרי ר"ה למעשר בהמה. והדר דייק אמאי תנא ירקות לשון רבים והה"נ דהוה מצי לאקשויי אשמיטין ואיובלות ומה שיכול למצא טעם מפרש ע"כ: ותשרי הוי ר"ה לנדרים כדתניא המודר הנאה מחברו לשנה מונה י"ב חדש מיום אל יום ואם אמר לשנה זו אפי' לא עמד אלא בכ"ט באלול כיון שהגיע יום אחד בתשרי עלתה לו שנה ואפי' למ"ד יום אחד בשנה אינו חשוב שנה לצעורי נפשיה קביל עליה והא איצטער ליה וליכא למימר מניסן דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם:

באחד בשבט ר"ה וכו' ובה"א וכו' בפ"ק דעירובין דף ז' מעשה בר' עקיבא שליקט אילן אחד של אתרוג באחד בשבט ונהג בה שני עשורין אחד כדברי ב"ש דאמרי בא' בשבט

ר"ה לאילן וכבר נכנסה שלישית ואחד כדברי ב"ה דאמרי עד ט"ו בו לא הוי ר"ה ועדיין שנייה היא ומפרש התם דר' עקיבא גמריה איסתפק ליה ולא ידע אי ב"ה באחד בשבט אמור אי בחמיסר בשבט אמור ועבד הכא לחומרא והכא לחומרא והכא בגמרא דילן נמי איתה ומסיים עלה ר' יוסי ב"ר יהודה אומר לא מנהג בית שמאי ובית הלל נהג בה אלא מנהג רבן גמליאל ור' אליעזר נהג בה דתנן בפ' שני דבכורים אתרוג שוה לאילן וכו' ועיין שם בגמרא דילן: ובירושלמי מפרש שעשרו על תנאי וחללו ונתנו לעניים ע"כ. פירש דאי לב"ה הא קיימא לן המרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלים: ובגמ' מ"ט א"ר אלעזר א"ר אושעיא הואיל ויצאו רוב גשמי שנה ועלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטין מעתה אע"פ שעדיין רוב התקופה של טבת עתידה לבוא וכתבו תוס' ז"ל מפ' נמי לב"ה כמו לב"ש אלא נקט לומר דלמר זמן חניטתה של גשמי שנה זו בא' בשבט ולמר בט"ו בשבט וכל החנוטים קודם הזמן הזה היינו על גשמי שנה שלפני תשרי והא דלא אזיל באילנות בתר תשרי כמו בתבואה משום דדרשינן לעיל פעמים שברביעית ועדיין אסורין משום ערלה ע"כ. ובגמ' בעא מיניה ר' יוחנן מר' ינאי אתרוג ר"ה שלו אימתי א"ל שבט שבט דחדשים דהיינו של לבנה או שבט דתקופת חמה דהיינו דלסוף שלשים יום של תקופת טבת נכנס שבט של חמה א"ל דחדשים פי' תוס' ז"ל דאע"ג שבשול הפירות הולך אחר החמה שנאמר ממגד תבואות שמש ה"נ כתיב ממגד גרש ירחים וגם ישראלים מונים ללבנה ע"כ. ועוד כתבו ז"ל אמתני' נמי דקתני באחד בשבט קבעי אע"ג דשאלו באתרוג וקשיא אמאי לא בעי בא' באלול ר"ה למעשר בהמה או בהנך (דתניא בברייתא בגמ' דף ז' ע"ב) בששה בסיון ר"ה לשתי הלחם ובאינך ע"כ נראה לע"ד באינך היינו כגון נטיעה וירקות דתלו ג"כ בלבנה ובחמה. וביד פ"א דהלכות מעשר שני סי' ב' ופ"ט סי' ח' ובפ"ד דהלכות שמיטה ויובל סי' ד':

משנה ב

בפסח על התבואה בפ' מי שמתו גבי חסיד שהקניטתו אשתו ערב ר"ה משמע דבראש השנה שמע שתי רוחות שמספרין זו את זו ששמעו מאחורי הפרגוד שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו ושמא בשמים בר"ה היו מזכירין דין הנגזר בפסח א"נ כר' יהודה דאמר הכל נדונין בר"ה וגזר דין בפסח על התבואה תוס' ז"ל: ובגמ' פריך הי תבואה אילימא האי תבואה דקיימא כל הני הרפתקי דעדו עלה אימת איתדן ומסיק תרי דיני מיתדנא קודם זריעתה וסמוך לקציר. ועוד פריך בגמ' מני מתני' לא ר"מ ולא ר' יהודה ולא ר' יוסי ולא ר' נתן דתניא הכל נידונין בר"ה וגזר דין שלהם ביום הכפורים דברי ר"מ ר' יהודה אומר הכל נדונין בר"ה וגזר דין שלהם נחתם כל אחד ואחד בזמנו

בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בחג נדונין על המים ואדם נידון בר"ה וגזר שלו נחתם ביום הכפורים ר' יוסי אומר אדם נדון בכל יום שנאמר ותפקדנו לבקרים ר' נתן אומר אדם נדון בכל שעה שנאמר לרגעים תבחננו וכי תימא לעולם ר' יהודה היא וכי קתני ד' פרקים אגזר דין אי הכי קשיא אדם ומשני אמר רבא האי תנא דבי ר' ישמעאל היא דתנא דבי ר' ישמעאל בד' פרקים העולם נידון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בחג נדונין על המים ואדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם ביוה"כ וכי קתני מתני' אתחלת דין אבל אגזר דין דאדם ביום הכפורים:

בעצרת על פירות האילן. ס"פ בני העיר כתוב בתוס' י"ט כתב הר"ב מדאמרה תורה כו' עד ומיהו רש"י והר"ן ז"ל כתבו גם זה הטעם ע"כ. וק"ק עוד לפי' זה דבשלמא חטים מצינן למימר דר' יהודה דדריש הכי בברייתא בגמ' אזיל לטעמיה דס"ל דעץ שאכל אדם הראשון חטה היה אלא שעורים שמביאין מהם בכורים היכן מצינו שנקראו עץ ושמא משום דאזלינן בתר רובא ושעורים הוו טפלות לגבי שאר שבעת המינים. ועיין בזוהר החדש דף כ"ד ע"ב אכולה מתני' ותשמח ותגל והילך בקיצור מופלג בפסח על התבואה כד אתי שתא דא דאין לכל עלמא על ההיא תבואה דהוות בשתא שעברה אי לא מעשרי לה ולא יהבי למיכל מינה למסכיני וליתמי ולארמלתי. בעצרת על פירות האילן על עון פירות האילן שלא המתינו ערלתם ושלא הניחום בשביעית לעני ולגר. בר"ה דן את כל העולם כולו גופות בני האדם והנשמות ופוקד אותם ודן אותם על מה שעשו כל השנה כולה. ותאנא אפי' צעדיו של אדם נמנין ובאים בדין באותו היום הה"ד וכל צעדיו יספור. ובחג נדונין על המים על ענין המים על שהם מבזבזים בנטילת ידים ועל שהם מזלזלים במקואות ובטהרות שהם במים על כך נידונין על המים על ענין המים ע"כ והיא שם במדרש הנעלם ועיין ג"כ בזוהר דפ' אמור דף צ"ז. ובזוהר פרשת ויחי דף רכ"ו דייק בעצרת על פירות האילן פירות האילנות מיבעיא ליה מאי פירות האילן אלא דא הוא אילנא רברבא ותקיף לעילא פירות האילן כמה דכתיב אני כברוש רענן ממני פריך נמצא ע"כ:

כבני מרון ר"ש בן לקיש מפ' בגמ' כמעלות בית מרון שהדרך קצר ואין יכולין שנים ללילך זה בצד זה ורב יהודה אמר שמואל כחיילות של בית דוד וכבני מרון כבני חיילות של המלך מרון לשון מרות ואדנות וכך היו מונין אותם יוצאים זה אחר זה בצאתם למלחמה אבל מרון דבפ' עושין פסין (עירובין דף כ"ב) מוכח דהתם הוי דוקא כפירוש ריש לקיש: בפי' ר"ע ז"ל שאע"פ שעוברין לפניו אחד אחד זה אחר זה מכל מקום כולן נסקרין בסקירה אחת ובגמ' אף אנן נמי תנינא דכולן נסקרין בסקירה אחת מדנסיב תנא דידן

תלמודא למילתיה מקרא דהיוצר יחד לבם אע"ג דעיקר ראייתו היא מקרא דלעיל מיניה דהיינו ממכון שבתו וכו' וכתב הר"ן ז"ל דלר' יהושע דקיימא לן כותיה דבניסן נברא העולם אדם נידון בר"ה יותר מבשאר ימים לפי שרצה המקום לזכות את ישראל בדינם ורצה לדין את ישראל בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה שלפי שנתרצה הקב"ה ביום הכפורים הוקבע יום סליחה לדורות לפיכך גזר ה' שיהא אדם נידון בר"ה שצדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים ובינוניים הרי גזר דין שלהם אינו נחתם אלא עד יום הכפורים שהוא יום סליחה וכפרה והרי נתנה להם תורה זמן כדי שבו יפשפשו מעשיהם וישובו אל ה' ואפשר עוד שמר"ה ועד יום הכפורים התחיל השם להתרצות למשה וביום הכפורים נתרצה לו לגמרי ולפיכך רצה הקב"ה לדון בריותיו בזמן שהוקבע לכפרה וסליחה עכ"ל ז"ל:

ובחג נידונין על המים והא דהדר קתני הכא נידונין נלע"ד משום שהאריך בענין ראש השנה הוצרך למיהדר ולמיתני גבי חג מלת נדונין וכיון דקתני גבי ר"ה כל באי העולם לשון רבים קתני הכא נמי נדונין לשון רבים דקאי אדסליק דהיינו אבאי עולם שהם לשון רבים ואע"ג דבברייתא במילתיה דר' ישמעאל תנא ובחג נדונין על המים אע"ג דלא קתני במילתיה באי עולם וכמו שהעתקתי אפשר דהתם נקט לישנא דמתני' בלבד:

משנה ג

על ששה חדשים וכו' ביד פ"ג דהלכות קדוש החדש סי' ט'. ונלע"ד דבדין הוא דברישא ה"ל למיתני בראשונה היו משיאין משואות משקלקלו הכותים התקינו שיהו שלוחין יוצאין ובתר הכי ליתני על ששה חדשים וכו' אלא איידי דתני ד' ראשי שנים בד' פרקים תנא נמי על ששה חדשים על שני חדשים וכו' והדר תנא באידך פירקא בראשונה היו משיאין וכו' ותימה קצת אמאי לא תני בששה חדשים שלוחים יוצאים בניסן וכו' וכן כולהו ואפשר דהא קמ"ל דמיד בכניסת החדש צריכין להזדרז לשלוח שלוחין וכדמשמע מפי' רש"י ז"ל ויהיה על לשון תרגום ולזה גם הרמב"ם ז"ל כתב כלשון משנתנו ממש ואכתי איכא למידק אמאי קתני השלוחין יוצאין ולא קתני ב"ד שולחין שלוחין וגם על הרמב"ם ז"ל דנקט האי לישנא ממש יש לתמוה אח"כ מצאתי שעל מה שכתב הרמב"ם ז"ל שם ביד סי' י' שלוחי ניסן ושלוחי תשרי אין יוצאין אלא ביום ר"ח אחר שתעלה השמש עד שישמעו מפי ב"ד מקודש ע"כ ובמה שכתב עליו שם המפרש ז"ל ידוקדק מלת יוצאין וז"ל שם ברור הוא שצריכין אנו באלו השני חדשים שיתאמת להם הדבר יותר משאר החדשים מפני המועדות שבהן ובשאר מהששה חדשים אינם צריכים לכך שאע"פ שלא שמעו השלוחין מפי ב"ד מקודש יש להם לילך ולהודיע מאח' שנראה

הירח ומה שאמרו ז"ל אין יוצאין אלא ביום ר"ח וכו' זה לא יתכן אלא בשלוחי ניסן אבל שלוחי תשרי אינם יוצאין ביום ר"ה לפי שהוא יום טוב והיה לו לומר שלוחי ניסן אין יוצאין אלא ביום ר"ח וכו' אבל שלוחי תשרי אינם יוצאין אלא ביום ב' לפי שיום ראשון י"ט ולפיכך לא יתכן זה הדין אלא בר"ח ניסן בלבד ונ"ל לפי ע"ד שיתכן לצאת ביום ר"ה אבל אינם מגיעין אלא עד התחום וישבו לפנים מן התחום עד שתשקע החמה ואחר שתשקע החמה אם יכולין ללילך ולא יהיה להם עכוב הולכין ואם יש להם עיכוב בדרך יוצאים למחר והוא יום ב' של תשרי [ומה] שאמרו יוצאין פי' יוצאין מירושלם חוצה לה ואם רצו הולכין עד התחום עכ"ל ז"ל: ובגמ' פריך וליפקו נמי אתמוז וטבת דאמר רב חנא בר בזנא אר"ש חסידא מאי דכתיב כה אמר ה' צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיו לבית יהודה לששון ולשמחה קרי להו צום וקרי להו שמחה בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה אין שלום צום ומשני אמר רב פפא ה"ק בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה יש שמד צום פי' שהוא חובה להתענות בהן אין שמד ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין (הגהה פי' הרא"ש ז"ל רצו אין מתענין פי' לא רצו הצבור אבל היחיד אין לו לפרוש מן הצבור כל זמן שלא נמנעו הצבור שלא להתענות ע"כ. ומצאתי שפי' הרמב"ם ז"ל וז"ל ובבית שני לא היו מתענין לא עשרה בטבת ולא י"ז בתמוז אלא מי שהיה רוצה מתענה ומי שלא היה רוצה לא היה מתענה ומפני זה לא יהיו יוצאין על טבת ועל תמוז אמר השם ית' כה אמר ה' צום הרביעי וצום החמישי וגומר נראה כמי שנתן בידם הבחירה רצו מתענין רצו אין מתענין ע"כ משמע דס"ל ז"ל דמתני' מיירי אפי' בזמן שבית המקדש קיים אע"ג דסיפא מפורש בה בזמן בית המקדש ודלא מרש"י ז"ל שפי' ומתני' בזמן הזה מיירי מדקתני וכשהמקדש קיים וכו' ע"כ וכבר אפשר ליישב דלא פליגי דגם רש"י ז"ל יודה דלמסקנא דרב פפא מתפרשת שפיר רישא דמתני' בכולל אפי' בזמן שבית המקדש קיים) וכיון דרשות הוא לא מטרחינן שלוחים עלייהו ופרכינן אי הכי ט' באב נמי ומשני א"ר פפא שאני ט' באב הואיל והוכפלו בו צרו' דאמ' מר בט' באב חרב הבית בראשונ' ובשנייה וכו':

ובפי' ר"ע ז"ל ושלוחי ב"ד אין מחללין לא את השב' ולא את י"ט פי' דכתי' אשר תקראו אותם על קריאתם אתה מחלל ואי אתה מחלל על קיומן:

על אב מפני התענית והולכין כל כל ח' ימים חוץ מן השבת רש"י והר"ן ז"ל:

על אלול מפני ר"ה מודיעין מתי מתחיל אלול ועושין ר"ה ביום ל' לאלול בגולה וגם למחרתו כדמשמע בפרק קמא דביצה ובפ' בכל מערבין שהיו עושין שני ימים טובים של ר"ה מספק דילמא עברוה לאלול ומ"מ אם לא ידעו מתי מתחיל אלול לא ידעו מתי יום

שלשים תוס' ז"ל: ובגמ' פריך כיון דנפקו להו באלול בתשרי למה להו וכי תימא דילמא עברוה לאלול והאמר ר' חנינא בר כהנא אמר רבי מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר ומשני לא מצינו דלא איצטריך הא איצטריך מעברינן ליה ופריך והא מקלקל ר"ה דנמצא שלא עשו אותו בני הגולה כהלכה אם מעברין אלול ומשני מוטב תתקלקל ר"ה ולא יתקלקלו כולהו מועדות דייקא נמי דלהכי חשו רבנן דלא ליקלקלו שאר מועדות והתירו שיהא ר"ה מקולקל לגולה דקתני על תשרי מפני תקנת המועדות ולא קתני מפני המועדות ש"מ:

על אדר מפני הפורים. גמ' ואילו נתעברה השנה יוצאין אף על אדר שני מפני הפורים לא קתני מתני' דלא כרבי דתניא רבי אומר אם נתעברה השנה יוצאין אף על אדר שני מפני הפורים ובהא קא פלגי דמ"ס עבור שנה שלשים יום פי' ימי אדר הראשון שעושין אותו עבור לשנה לעולם הוא שלשים יום ואין צריך לחזור ולשלוח שלוחין על יום קדוש אדר השני דידעי בני הגולה שלעולם אדר הראשון מעובר וביום שלשים ואחד נתקדש ומ"ס רצו חדש רצו שלשים לפיכך צריכין להודיע אם עשאוהו מלא או חסר והקשו תוס' ז"ל דלתנא דידן כיון דלא נפקי על אדר השני היאך ידעו שנתעברה השנה בשלמא אם עברוה קודם אדר יכולין להודיען על ידי שלוחי אדר אבל אם עברוה אח"כ היכי ידעי דהא מעברינן השנה כל אדר ולכל הפחות עד הפורים וי"ל כיון דשלוחים יוצאין על ניסן ממילא ידעי כשיגיעו ר"ח ואין שלוחין יוצאין א"כ השנה מעוברת ע"כ:

וכשבית המקדש קיים. כך הוא בירוש' וכן הוגה במשנת החכם הר"ר יהוסף אשכנזי ז"ל וכן ג"כ במתני' דבסמוך. ועיין בסוף מתני' דבסימן ב' דבפירקין דלקמן:

מפני פסח קטן. י"מ דלפיכך קרי ליה פסח קטן משום דלא הוי אלא יום אחד ועוד יש לפ' מפני קולות שיש בו מה שא"כ בפסח ראשון כדתנן בפ' מי שהיה טמא:

משנה ד

על שני חדשים וכו'. ביד פ"ג דהלכות קידוש החדש סי' ב' וכתבו תוס' ז"ל פי' בקונט' ומן התורה מחללין על כולן וכו' וקשיא דבגמ' תניא מנין שמחללין את השבת ת"ל אלה מועדי ה' מקראי קדש וההוא קרא בניסן ותשרי כתיב וי"ל דמ"מ איחייבי מדאיקרי מועד כדאיתא בפ' כיצד צולין גבי דחיית שבת וטומאת שעירי ר"ח איצטריך ליה סד"א הא לא כתיב ביה מועד קמ"ל התם נמי מועד כדאביי ע"כ: ובפירקין דף י"ט ודף כ' מייתי לה ובגמ' פריך על שני חדשים ותו לא נפקי שלוחים אלא אהני דקתני שבהם שלוחין יוצאין לסוריא ורמינהי על ששה חדשים שלוחין יוצאין ומשני אמר אביי הכי קאמר על כולן שלוחין יוצאין מבערב כגון נראה בעליל ביום כ"ט או בליל שלשים דודאי יקדשוהו ב"ד

מחר שלוחים יוצאין מב"ד ואין ממתינין עד למחר שישמעו מקודש מפי ב"ד אבל על ניסן ועל תשרי אין יוצאין עד שישמעו מפי ב"ד מקודש ונתינת טעם היא דלכך מחללין עליהם עדים שראו איז החדש ואם לא יבואו עדים ויתעבר החדש לא יצאו השלוחים עד למחר שאין ב"ד מקדשין בלילה נמצאו ממעטין הלוכן מהלך לילה ויותר אבל בשאר חדשים אין חלול שבת של עדים ממהר יציאת שלוחים שאין מחללין השלוחים לצאת בשבת היום וכשלא יבאו העדים היום יתעבר החדש והכל יודעים שיום קדושו למחר והשלוחין יוצאין משתחשך לומר שיעברו את החדש ע"כ. והקשו התוס' ז"ל וא"ת ומה טעם דמתני' לניסן ותשרי עד שישמעו מפי ב"ד מקודש בשלמא היכא דנראה בעליל ביום כ"ט או בליל בלשים אע"ג דודאי יקדשוהו ב"ד למחר אין יוצאין עליו לאלתר דחיישינן דילמא ממלכי ב"ד ומעברי ליה ואתי לקלקולי מועדות אלא היכא דלא קדשוהו ביום שלשים ליפקו ביום שלשים ואחד שאי אפשר לדחותו יותר מיום שלשים ואחד וי"ל דגזרו האי משום דבשאר חדשים יוצאים אזה וזה מבערב ע"כ: [הגה"ה. אכן מצאתי בפי' הרז"ה ז"ל בספר המאור שכתב וז"ל וכן זה שאמרו שאין שלוחין יוצאים מבערב עד שישמעו מפי ב"ד מקודש נ"ל שלא אמרו אלא בזמן שנראה החדש בזמנה ומפני הספק שמא יסכימו עליו לעברו מפני תקנת המועדות צריכין השלוחין לשהות עד שישמעו מפי ב"ד מקודש אבל אם עברו אותו ולא קדשו ב"ד את החדש מה צורך לנו להשהותם עוד הלא בידוע שהחדש מעובר וכגון זה יוצאין בניסן אפי' מבערב וזה שאמרו שבהם שלוחים יוצאים ובהם מתקנין את המועדות אין יציאת השלוחין טעם לחלול השבת ע"י עדים ואין ביציאת השלוחין שום סמך וסעד לעדות העדים אלא הרי הוא כמונה והולך המעלות שיש לניסן ותשרי על כל החדשים כאילו אמר הן הן החדשים שבהם שלוחין יוצאים לאחר שישמעו מפי ב"ד מקודש והם הם שיש בהם תקנת המועדות כל אלו המעלות יש בהן ואילו אמר ובהן שלוחין יוצאין ובהם מתקנים את המועדות גם הוא היה נכון ודומה לזה מה ששנינו במקום אחר שאילו מתחלה מצאו נוטלו ואת חפיסתו וה"ר שלמה ז"ל מפ' שיש ביציאת השלוחי' סמך וסעד לחילול השבת ובעיני אין צריך לומר כן עכ"ל ז"ל ע"כ הגה"ה]: וצריך לדקדק אמאי לא קתני במתני' בקיצור על ניסן ועל תשרי מחללין את השבת שבהן שלוחין וכו' וי"ל דאגב דתני ד' ראשי שנים בד' פרקים על ו' חדשים תנא נמי על ב' חדשים אע"ג דלא איצטריך ועוד נלע"ד דאפשר לומר משום דרצה לשנות מניינא למעוטי דאי לא הוה תני אלא על ניסן ועל תשרי וכו' ה"א דהני לאו דוקא דהה"נ לכולן והראיה שהרי בזמן בית המקדש היו מחללין אף על כולן אלא דהני חובה והשאר רשות אמטו להכי תני בהדיא על שני חדשים לאשמועינן

אבל על השאר המחללו נענש כדין כל מחלל שבת ובזה ידוקדק הפסקא דנקט בגמ' על ב' חדשים ותו לא שיש לעורר פסקא אריש דמתני' אמאי איצטריך ולא זו בלבד אלא שהרי עיקר הקושיא היא אמאי דקתני שבהן השלוחין יוצאין ושם היה לו לתפוס אלא ע"כ נראה שהרגיש מה שכתבתי ורמז בזו הפסקא דהוי לשון מעוטא ומשני אה"נ דהוי לשון מעוטא אף שבזמן הבית המקדש קיים מחללין אף על כולן מפני תקנת הקרבן ובגמ' ת"ר בראשונה היו מחללין על כולן משחרב בית המקדש אמר להם ריב"ז וכי יש קרבן התקינו שלא יהא מחללין אלא על ניסן ועל תשרי בלבד ויש לדקדק בלשון משנתנו דקתני וכשהיה בית המקדש קיים מחללין אף על כולן דה"ל למיתני היו מחללין אלא נלע"ד שבא לרמוז לנו מחר בעה"י יבנה בית המקדש ויחזור הדבר לכמות שהיה והיינו נמי דקתני בברייתא וכי יש קרבן משמע למידק הא כשיבא זמן שיהיה קרבן ר"ח מחללין אף על כולם ואי גרסי' וכשבית המקדש קיים כמו שכתבתי במתני' דלעיל ניחא שפיר טפי מה שכתבתי:

שבהן השלוחין יוצאין לסוריא. והא דתנן לקמן פ' שני סי' ד' עד שהוא רואה את כל הגולה דהיינו בבל דמסתמא למקום שהיו משיאין משואות שם היו הולכין השלוחין לאתר התקנה פי' בתוספת י"ט ל"ק דדרך סוריא היו הולכים לבבל שכן אברהם אע"ה יצא לו מאור כשדים מבבל והלך לו לכנען דרך ארם נהרים ע"כ: עוד גרסי' בגמ' שם בדף י"ט שלחו ליה למר עוקבא אדר הסמוך לניסן לעולם חסר ורב נחמן בלישנא קמא דאיכא בגמ' בעי למידק ממתני' אפכא דזימנין מלא וזימנין חסר מדשרינן לעדים לצאת חוץ לתחום בשבת ולבא להעיד לפני ב"ד אם ראוהו ביום שלשים שאם לא יבאו ויעידו שראוהו היום לא יקדשוהו ב"ד עד מחר ויעשו ב"ד את החסר מלא אלא אי אמרת לעולם חסר למה להם לחלל שבת ואי נמי לא אתו עדים מקדשין ליה האידנא ומשני משום דמצוה לקדש על פי עדים כדכתיב החדש הזה כזה ראה וקדש: וללישנא בתרא סייעתא ודחי לה עיין עליו ומ"מ לבסוף מסקינן תיובתא למר עוקבא:

משנה ה

בין שנראה בעליל. פ' ר"א דמילה (שבת דף קל"ג) ור"פ ר' ישמעאל דמנחות אמר רב אשי ר' ישמעאל דאמר התם דעומר לא היה בא בשבת אלא משלש סאין ור' יוסי דהכא אמרו דבר אחד דמי לא אמר ר' יוסי הכא דכיון דאפשר דראוהו ב"ד דהא בעליל נראה לא טרחינן גבי עומר נמי כיון דאפשר להביאו משלש סאין לא טרחינן להביאו מחמש אע"ג דהוי משובח טפי ודחינן ליה ממאי דילמא ע"כ ל"ק ר' ישמעאל אלא דליכא נמצאת מכשילן לעתיד לבא אבל הכא גבי לבנה דאיכא מכשילן לע"ל דזימנין דלא יראה בעליל

ויאמרו העדים כמו שאנו ראינוהו כן ראוהו ב"ד ולא נחלל שבת ואיכא מכשול דלא יהא חדש נקבע כהלכתו אי נמי ע"כ לא קאמר ר' יוסי הכא אלא דליכא צורך גבוה ולא ניתנה שבת לידחות אותו היום משום דבר אחר אבל גבי עומר דאיכא צורך גבוה דבחמש סאין שכיחא סלתא טפי ועוד דניתנה שבת לידחות אצל השלש סאין ומגו דנדחית מפני השלש נדחית נמי מפני החמש ואי ס"ל דעשרון מובחר אינו אלא מחמש אפי' בשבת יביא מחמש וכרבנן אפשר דס"ל. ועיין במ"ש שם ראש הפרק: ובגמ' מאי משמע דהאי עליל לישנא דמיגלי הוא א"ר אבהו אמר קרא אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ פי' גלוי לכל: ואשכחן דוגמתה בר"פ עגלה ערופה ובפ"ק דסנהדרין דף י"ד שאפי' נמצא בעליל צריך לעסוק במדידה פי' במפורסם לכל שקרוב הוא לעיר זו מכל עיירות: ובתו"כ פרק עשירי דפ' אמור ולפי זה הבי"ת דמלת בעליל דקרא היא שמושית דלמאן דמפ' התם במקרא לשון בעל כלומר אדון הבית שרשית:

משנה ו

יותר מארבעים זוג ועכבן ר"ע בלוד. וז"ל הירושלמי בפירקין ובס"פ שני דמגלה ובר"פ ואלו מגלחין מפני שהן ארבעים זוג אבל אם היה זוג אחד לא היה מעכבו שלח לו רבן גמליאל אם מעכב אתה את הרבים נמצאת מכשילן לע"ל לא נמצאת מעכב את הרבים מלעשות דבר מצוה וכל המעכב את הרבים מלעשות דבר מצוה צריך נדוי א"ר יהודה הנחתום ח"ו לא נתנדה ר' עקיבא אלא ראש גולה עכבן ושלח ר"ג והעבירוהו מרשותו ע"כ: אבל בירוש' שבדפוס גרסי' אלא ראש גדר היה ושלח וכו' מראשיתו:

משנה ז

ילכו. משמע אפי' בשבת ובגמ' איתא דרב חנן בר רבא הוה תני קמיה דרב ר' יוסי אומר אב ובנו וכל הקרובין כשרין לעדות החדש א"ר שמעון מעשה וכו' ומש"ה נמי כשהיה אומר לפניו הלכה כר"ש לא א"ל ולא מידי: ונלע"ד דצריך להגיה בגמ' אמר שמואל אין הלכה כר"ש שכן הוא בפי' הרמב"ם ז"ל גם ביד שם:

משנה ח

אלו הן הפוסלין וכו'. בגמ' משמע שכל הפוסלין דמתני' דרבנן דאמרי' עלה זאת אומרת גזלן דדבריהם כשר לעדות אשה והשתא משחק בקוביא למ"ד בפ' זה בורר לפי שאין עוסקין בישובו של עולם ניחא ולמ"ד נמי משום דהויא אסמכתא אין נחשב גזלן בעיניו כיון דמדעתו נותן ומלוה בריבית שאינה קצוצה דרבנן ואפי' ברבית קצוצה נמי לא משמע ליה לאינשי איסורא כיון שנותן לו מדעתו ולא משכנו בעל כרחו ומפריחי יונים

למ"ד אי תקדמך יונך ליון היינו משחק בקוביא ולמ"ד ארא אין בהן גזל אלא מפני דרכי שלום בעלמא:

וסוחרי שביעית. מיירי בשביעית בזמן הזה ורבי היא כדאשכחן בפ' השולח א"נ בסחורה דרבנן כי ההיא דזה בורר גבי ממציא מעות לעניים ואזלי עניים ואספו ומייתו שאין זו סחורה גמורה דאזלי בשליחותייהו:

והעבדים. בפ' זה בורר לא תני להו דפסולין דאורייתא אבל הכא איצטריך למיתני דלא תימא כיון דלא מחמת עבירה מפסלי מכשרי לעדות החדש מידי דהוה אקרובין לר"ש מתוספות ז"ל ועיין בתוס' דבפ' לולב הגזול (סוכה דף ל"ט:)

משחק בקוביא. ופי' רש"י ז"ל בפ' שבועת העדות (שבועות דף ל"א) משחק בקוביא בעירבון והמראה וכן פי' הר"ן שם דף שי"ו:

וְהַמַּלְוֶה ברבית. נראה דגרסי' והמלוה בקמ"ץ תחת הוי"ו של מלוה ועיין במ"ש בפ"ג דסנהדרין גבי פסולין: ונלע"ד דכמו דמלת מלוה הויא כוללת בין המלוה בין הלוה דהא מלוה הבאה ברבית קתני כדכתיבנא התם גם משחק בקוביא קאי בין למי שמרויח בין למי שמפסיד וכן מפריחי יונים וגם סוחרי שביעית קאי בין למוכר בין לקונה אם רגיל בכך. והא בכל דוכתא במשנה קתני משחק בקוביא לשון יחיד נלע"ד לגלויי על מלת מלוה שאע"פ שהיא ודאי לשון יחיד צריך לפרשה לשון רבים כיון דקאי נמי אלוה כדכתיבנא אבל במשחק בקוביא ודאי ליכא למיטעי דהא ודאי מ"ש האי מהאי הא שניהם אינם עוסקי' בישובו של עולם ואם זה מרויח עתה פעם אחרת ירויח חברו אי נמי י"ל דגבי מפריחי יונים איצטריך למיתני לשון רבים משום ששניהם מפריחין ביחד בפרט למאן דמפרש אי תקדמה יונך ליון אבל משחקי בקוביא בשעה שזה משחק חבירו מסתכל בו ומאן דגרים מלוי ברבית ביו"ד הרבים טעות גמורה היא בידו כך נלע"ד:

ומפריחי יונים דוקא המפריחים אוחם בישוב הם פוסלין אבל במדבר דליכא משום גזל שרי ונלע"ד דמש"ה לא תננהו למשחקי בקוביא ולמפריחי יונים בהדי הדדי אע"ג דתרוייהו מין שחוק הוא משום דמשחקי בקוביא שייכי בין במדבר בין בישוב א"נ המצוי יותר תנא ברישא דהא סוחרי שביעית אינם אלא אחת לשבע שנים דוק:

ומפריחי יונים ירושלמי דפירקין ודפ' זה בורר ודפ' כל הנשבעין בעי אי מתני' דוקא כר' אליעזר דאמר בפ' שני דעדויות ומפריחי יונים פוסלים לעדות ומשני דדברי הכל היא דיודעין אנו שהוא פוסל מעדות ממון מה בא להעיד כשם שהוא פסול מעדות ממון כך הוא פסול מעדות נפשות ועדי החדש כעדי נפשות אינון אין דהא תנן זה הכלל כל עדות שאין האשה כשרה לה אף הם אינם כשרים לה ולרבנן כיון דלגבי עדות החדש

תניתה לההיא דסנהדרין אוקמת לה כרבנן ואמאי רבנן נקטי כר' אליעזר ומסיק דמודו ליה בחדא ופליגי עליה בחדא ור' יונה מוקי לה התם כר' אליעזר. והתם בפ' זה בורר (סנהדרין דף כ"ז) מוקמינן מתני' דלא כר' יוסי דאמר התם דעד זומם אם הוזם בדיני ממונות כשר לדיני נפשות פי' דאע"פ שהוחשד לקל לא הוחשד לחמור ואי ר' יוסי היכי קתני כל עדות שאין האשה כשרה לה אף הן כלומר פסולין הללו הנזכרים אינם כשרים לה הא איכא עדות בדיני נפשות שאין האשה כשרה לה והם כשרים לה אלא לאו ר"מ היא דס"ל התם דאפי' הוזם בדיני ממונות פסול לדיני נפשות. ובזה מתיישב זה הכלל לאתויי מאי כ"ש דטובא פסולי נינהו כדאיתא בהלכות עדות פ"ט ועשירי ואחד עשר: בפי' ר"ע ז"ל אבל פסולין לעבירה מן התורה וכו' פי' כגון העובר על עבירה שיש בה מלקות וביד פ"א דהלכות סוטה סי' ט"ו וברפ"ט דהלכות עדות ובפ' עשירי מפורש יותר:

משנה ט

מי שראה את החדש וכו' ראש פ"ג דהלכות קדוש החדש וסי' ד':

ואם צודה להם כו'. וכתב בתשובת הרשב"א ז"ל סי' תקכ"ג דגרסי' בירוש' א"ר יצחק דברה תורה בכל לשון והאיש משתאה לה כל גרב שמחזיק סאתים ואם צודה להם לוקחים בידם מקלות ושלשה עניינים אמר ולפי שאמרה המשנה לשון זה ושהא בא בכל מקום בענין אחר א"ר יצחק כן כי לשון צודה ברוב המקומות לשון ציד אמר שהתורה ג"כ אינה נמנעת מלומר דבר בלשון שמשמעו ענין אחר כמו והאיש משתאה לה שבכל מקו' אותו לשון מלשון שואה ושאיה יוכת שער ועכשיו דברה תורה באותו לשון בענין עיכוב והמתנה כתרגומו וגברא שהי בה מסתכל ויש מתרגמינן וגברא שהי והכל מלשון המתנה וממנו למדו חכמים שלא להמנע מלומר בלשון זר וכמו שאמרו כל גרב שהוא מחזיק סאתים ולשונו המורגל מאו גרב או ילפת והיה להם כאן לומר כל חבית או כל כלי ומה שאמרו שלש מאות גרבי יין ושלש מאות גרבי שמן אינו בענין זה שהיין והשמן שהזכירו עמהם מגלים עליהם וכן כאן שאמרו צודה להם היה להם לומר אם היה להם אורב או כענין זה או לשון אחר מענין זה ואפ"ה לא נמנעו מלהוציא הענין בלשון זה זהו מה שאני מפרש בו עד שנשמע בו טוב מזה ע"כ:

שעל מהלך הוא נתינת טעם למאי דקאמר בכולה מתני' ואיתה בירוש' ס"פ טרף בקלפי וס"פ שני דמגילה:

מחללין את השבת עדים שראו את החדש ואפי' עדים המעידין עליהם כשאין ב"ד מכירין עדי החדש מחללין את השבת להעיד עליהם כדמוכח לקמן ר"פ שני שהלך ר' נהוראי אצל העד באושא להעיד עליו תוס' ז"ל:

פרק ב

משנה א

אם אינם מכירין אותו וכו' ירוש' א"ר יונה הכין צורכא מיתני בראשונה היו מקבלין עדות החדש מכל אדם אם אינם מכירין אותו משלחין עמו אחר להעידו א"ר יוסי אפילו כמתניתין אתיא היא אם אינם מכירין אותו משלחין עמו אחר להעידו למה שבראשונה היו מקבלין עדות החדש מכל אדם ועד אחד נאמן משלך נתנו לך בדין היה שלא יהו צריכין עדים והן אמרו שיהו צריכין עדים והן אמרו עד אחד נאמן ע"כ: ונלע"ד שהירושלמי חולק על התלמיד שלנו שהתלמוד שלנו מפרש מאי אחד זוג אחד ולדעת התלמוד שלנו נלע"ד לתרץ שלכן שינה בהאי מתני' למיתני בראשונה בסיפא משום דהויא מילתא דלא ידיעא שהרי משום שפעם אחת בקשו בייתוסים להטעות את חכמים כדאיתא בברייתא בגמרא ובס"ד לא עלתה בידם שהקב"ה סכל עצתם וזימן להם איש נאמן שהיו חושבים שהוא נוטה לדעתם ושכרו אותו במאתים זוז שיעיד עדות שקר והוא הגיד האמת לחכמים באופן שלעולם לא נתקלקלו ב"ד ע"י המינים לכן שינה התנא ותנא בראשונה בסיפא לרמוז לנו הדבר הזה אבל במתני' דבסמוך קתני בראשונה ברישא שקלקול המשואות עשו אותו מעשה וקלקלו ממש כדמפורש ברש"י ז"ל שהשיאו גם הם משואות שלא בזמן החדש להטעות את ישראל וכו' ולכן ג"כ לא הוצרך ג"כ התלמוד לפרש קלקול המשואות כדמפרש קלקול העדים ועוד משום שהמשואות הוא דבר של פרהסיא ואפשר שלזה כיון רש"י במה שפי' משקלקלו המינים מפ' בגמ' ע"כ כלומר זה הוצרך לפרש בגמ' משום שלא היה אלא פעם אחת ובפני ב"ד בלבד וגם שלא בא לידי גמר קלקול כדכתיבנא:

משלחין עמו אחד להעידו ואותו אחר נמי מחללין עליו את השבת כדפרישית לעיל ס"פ ראשון תוס' ז"ל: ובבבלי מפ' דמאי אחר דקתני זוג אחר דחד לא מהימן וכן נמי אותו דקתני במתני' מפ' רב פפא בגמ' דר"ל אותו הזוג והקשו תוס' ז"ל מאי קאמר אני יכול לומר אחד מאותו הזוג ע"כ:

משקלקלו המינים הם הבייתוסים ששכרו עידי שקר להטעות את חכמים שאירע יום שלשים של אדר בשבת ולא נראה חדש בזמנו והבייתוסים מתאוין שיהא יום ראשון של פסח בשבת כדי שתהא הנפת העומר באחד בשבת ועצרת באחד בשבת לפי שהם דורשין ממחרת השבת יניפנו ממחרת שבת בראשית כמשמעו ושכרו שני בני אדם להעיד שראו את החדש היום וכו' כדאיתא בגמ'. והקשו תוס' ז"ל וא"ת ומה מרויחין והלא מתקלקלין לענין פסח וי"ל דלא חשיבי ליה קלקול משום דדרשי אתם ואפי' מזידין

ע"כ: והכא גרסי' המינין ובמתני' דבסמוך גרסי' הכותים וכן הוא ברש"י ובהרמב"ם ז"ל ג"כ:

משנה ב

בראשונה היו משיאין משואות בפ"ק דביצה דף ד' וביד שם פ"ג סי' ח':

משיאין משואות הסין בסבלת דהיינו נקודה בשמאלית של השין: וגם ה"ר יהוסף ז"ל כתב שכן מצא מנוקד בספרים ישנים. וכן במקרא להעלותם משאת העשן מן העיר. ובגמ' מאי משמע דמשיאין לישנא דיקוד הוא דכתיב וישאם דוד ואנשיו ומתרגמינן ואוקדינון דוד. ובגמ' וגם בריש פסחים תניא אין משיאין משואות אלא על החדש שנראה בזמנו לקדשו דהיינו יום שלשים דאילו כשהחדש מעובר ועושין ר"ח ביום ל"א אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים ואימתי משיאין משואות לאור עבורו פי' רש"י ז"ל ליל שעבר שלשים להודיע שהיום נתקדש יום שלשים קרי יום עבורו ע"ש שבו נעשה החדש היוצא מעובר כשאין קובעין בו את ר"ח הנכנס ע"כ:

משקלקלו הכותים ה"ג הכותים שהם הם שהשיאו המשואות להטעות. ומה שכתוב בתוס' י"ט שרש"י ז"ל גורם בשניהם מינים לא ראיתיו בגמרות שלפנינו [*) עיין בדקדוקי סופרים אות א' ואות מ'.] אלא גם הוא נראה שגורס ברישא מינים והכא בסיפא כותים: וכן משמע מלשונו ז"ל שכתב גבי מינים להטעות את החכמים כלשון הברייתא וגבי משואות כתב להטעות את ישראל ש"מ דגבי משואות גרסינן כותים. ומ"מ נראה שהכותים באותו זמן נטו לדעת הבייתוסים לעשות תמיד חג עצרת ממחרת שבת בראשית. וגם בפי' הרמב"ם ז"ל ברישא מינים ובסיפא כותים וביד שם פ' שני לא הביא רק קלקול הכותים במשואות ובירוש' רבי בטל את המשואות ולפי זה משמע שקלקול המשואות היה אחר קלקול העדים של המינים. ולפי זה מתני' דעל ששה חדשים שלוחים יוצאים נשנית בימי רבי והא דמסיים בה וכשבית המקדש קיים יוצאים אף על אייר מפני פסח קטן ה"ק יוצאים אם היה קיים עדיין ולא היו משיאין משואות כך נלע"ד:

משנה ג

מביאין כלונסות של ארז ארוכים וקנים בערוך גריס ארונים וקנים מלשון נטע ארן וגשם יגדל והכי תנן נמי בפ"ג דפרה עצי ארזים וארנים וברושים וכו':

וקנים ועצי שמן ונעורת של פשתן בראשן כרוכה. גם יתכן לפרש הכל יחד כדי להגדיל המדורה ונעורת בראשן להעלות משאת ההר השמימה וכן אם היו צריכין לעשות משואות מרובות היו עושין הכל לפי צורך השעה עד שהוא רואה את חברו עושה כן בראש ההר השני וכו':

משנה ד

ומאין וראיתי שהגיה ה"ר יהוסף ז"ל ומנין במ"ם [בנון]:

חַוָרָן בנקודת פת"ח תחת החי"ת:

בית בלתין מפרש בגמ' זו בירם ומשמע כאן שמארץ ישראל היא. תוס' ז"ל:

עד שהוא רואה את כל הגולה וכו' גמ' מאי גולה אמר רב יוסף זו פומבדיתא והם מודיעין לכל בני מדינת בבל. גמ' תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר אף חרים וכייר וגדר וחברותיה איכא דאמרי ביני ביני דהנך דתני במתניתין הוו קיימי הנך. איכא דאמרי להך גיסא דארץ ישראל הוו קיימי הנך כזה % ומר חשיב דהאי גיסא ומר חשיב דהאי גיסא: א"ר יותנן ובין כל אחת ואחת דהנך דמתני' ח' פרסאות:

משנה ה

חצר גדולה וכו' פרק שני דהלכות קדוש החדש פ"ז:

ובית יעזק גמ' איבעיא להו בית יעזק תנן דלישנא מעליא הוא דכתיב ויעזקהו ויסקלהו או דילמא בית יזק תנן דלישנא דצערא הוא על שם כאילו שאסורים בזיקים שאין זזין משם כל היום (הגהה הוא פי' רש"י ז"ל והקשו עליו בתוס' מאי מייתי מסעודות גדולות הא ע"כ קודם ר"ג הכי הוה לכך נ"ל דמיבעיא ליה אם אותו מקום צר להם או מרווח ומייתי ראי' דמרווח: וא"ת כיון דאיסור שבת עלייהו האיך יוצאים מחצר לחצר ר"ל כיון דקודם דפרצו בה היו יכולין ללכת בכל העיר גם עתה משנפרצה אלא כמה מבואות וחצרות פתוחים לאותו חצר שיהו יכולים להלך בה כד' אמות ע"כ. ומצאתי שכתוב בספר חכמת מנוח על זה הדבור וז"ל וא"ת כיון דאיסור שבת וכו' נ"ב מקשה לפי פירושו שפי' דמיבעיא ליה אי צר אי מרווח הרי במתני' קראו חצר וחצר יש לו שיעור שהרי אפי' קרפף אינו יותר מבית סאתים וא"כ מאי מקשה הרי פשיטא אי באו עדים הרבה ע"כ היה צר להם ואי לאו לאו אלא ע"כ מקשה אי היו צריכיין כולם לשבת בחצר זה ופשיטא דלפעמים צר להם או שמא היו יכולין לצאת לחצרות אחרים שהיו פתוחים לה אם זה החצר צר להם וא"כ היו תמיד יושבים בריוח ודוק ע"כ): אמר אביי ת"ש סעודות גדולות עושין להם אלמא לא הוה להו צערא ודחי דילמא תרתי הוו עבדי. ועיין בתוס' דמנחות ר"פ כל קרבנות:

בראשונה לא היו זזין וכו' פ' מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ה:)

שיהו מהלכין אלפים אמה לכל רוח וכו' פכ"ז דהלכות שבת סי' ט"ז וכתבו תוס' ז"ל והא דלא חשיב לה בפ"ק דביצה גבי דברים שהתירו סופם משום תחלתם משום דבהך לא קשה לן מידי דמתני' היא דאכל הני דהתם פריך תנינא ומשני להו ע"כ:

מן הנהר שהוא גדל פתאום ושוטף את בני העיר ואת הילדים רש"י ז"ל. ונלע"ד דה"ה אם איזה אדם טבע בנהר או בים אלא רש"י הוכרח לפרש כן משום דלא קתני מן הטביעה ועוד דדומיא דדליקה וגייס ומפולת דהוו פתאום וכולל קתני נמי נהר שהוא צרה פתאומית כוללת דוק: לסטים לא גרסי' בירושלמי לא כאן ולא בפרק ואלו עוברין סי' ז':

משנה ו

לפני החמה פגימתה דאם אמר לפני החמה פגימתה לא אמר כלום כדקתני סיפא דמעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה ולא פגימתה של קשת פגימתה של לבנה דחלשא דעתה פגימתה של קשת דלא לימרו עובדי חמה גירי קא משדייא בכופרים בה:

לצפונה או לדרומה ירושלמי אית תניי תני לצפונה דבריו קיימין אית תנאי תני לדרומה דבריו קיימין מ"ד לצפונה דבריו קיימין מן טבת ועד תמוז ומ"ד לדרומה דבריו קיימין מן תמוז ועד טבת. ובבבלי משני נמי כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים:

כמה היה גבוה ירושלמי זה אומר מלא מרדע אחד וזה אומר מלא שני מרדעין אית תנאי תני דבריו קיימין ואית תנאי תני אין דבריהם קיימין מ"ד דבריהם קיימין בהינון דהוון קיימין חד מלעיל וחד מלרע מ"ד אין דבריהם קיימין באינון דהוון קיימין שוין ע"כ:

כמה היה גבוה ולאין היה נוטה וכמה היה רחב הכל לשון זכר דה"פ כיצד ראית את מאור הלבנה ומאור לשון זכר הוא:

אם נמצאו דבריהם מכוונים שאר כל הזוגות וכו' כך הגיה ה"ר יהוסף ז"ל וכתב בס"א גרסינן כבדפוס עדותן קיימת ושאר וכו'. ביד פ' שני מהלכות קדוש החדש סי' ד' ז' ובפ' י"ח סי' ד' ובר"פ י"ט ובסופו:

בפחי נפש מגזרת מפח נפש:

משנה ז

ראש ב"ד אומר מקודש ביד שם פ' שני סי' ח' ירושלמי הכא ובפ"ק דסנהדרין תני ר"ש בן יוחאי וקדשתם את שנת החמשים שנה שנים אתה מקדש ולא חדשים והא תנינן ראש ב"ד אומר מקודש מהו מקודש מקויים ע"כ:

מקודש מקודש מנין שהם שני פעמים דכתיב מקראי קדש מיעוט רבים שנים שצריך שיאמרו ב' פעמים מקודש מספר לקח טוב פ' אמור דף צ"ה:

בזמנו ביום שלשים דתולדתו ביום שלשים הוא דאין חדש לבנה פחותה מכ"ט יום ומחצה ותשצ"ג חלקים:

שכבר קדשוהו שמים ב"ד שלמעלה מאתמול. ובגמ' תניא פלימו אומר בזמנו אין מקדשין אותו שאין צריך לעשות חזוק לדבר שהרי בזמנו בא שלא בזמנו מקדשין אותו ר' אלעזר ב"ר צדוק אומר בין כך ובין כך אין מקדשין אותו (הגהה בתלמודו של הרב בצלאל אשכנזי ז"ל מצאתי מוגה ר' אלעזר בר"צ אומר אין מקדשין אותו ומחק השאר וכתב עוד או כצ"ל ר"א אומר בין כך ובין כך אין מקדשין אותו שנאמר וקדשתם וכו' ומפירוש הרמב"ם ז"ל משמע קצת שהביא בפירוש המשנה סברת ר' אלעזר דבברייתא ואעפ"כ פסק כר"א ב"ר צדוק דמתני' כמו שפסק בגמ' רב יהודה אמר שמואל): שנאמר וקדשתם את שנת החמשים שנה שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים ונראה דתרי תנאי אליבא דר"א בר צדוק אבל שם בפ"ק דסנהדרין קתני לה לברייתא בשם ר' אליעזר וכמו שכתבתי שם סי' ב'. ומ"מ קשה דנראה דארבע מחלוקות בדבר אח"כ מצאתי בפירקין דלעיל בגמ' דף ח' שפי' רש"י ז"ל גבי ורבנן שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים פירש דס"ל לרבנן כר"א ב"ר צדוק דאמר לקמן בפ' שני בין שנראה בזמנו בין שלא נראה בזמנו אין מקדשין אותו ויליף טעמא מהאי קרא דוקדשתם וכו' ואפשר שגם שם מלות ב"ר צדוק טעות. אחר זמן רב מצאתי שגם בספר חכמת מנוח הגיה בגמרא בברייתא ר' אליעזר וכמו שהוא שם בסנהדרין דף י"א ועיין בספר לקח טוב בפ' בהר סיני דף ק"א:

משנה ח

דמות צורות לבנות היו לו לרבן גמליאל בעלייתו בטבלא ובכותל שבהם מראה וכו' כך צ"ל: ומייתי לה בפ' כל הצלמים (עבודה זרה דף מ"ג) וכל הסוגיא אשר עליה הכא בגמ' איתא נמי התם ובשום מקום לא ראיתי מלת חקוקות אלא כך ראיתי קצת שונים. ואין להביא ראיה לגרסא מלת חקוקות ממה שכתבו התוס' בדבור המתחיל והא ר"ג יחיד הוה וז"ל תימה והא צורה דר"ג לא היתה בולטת דיש לפרש דה"פ לא היתה בולטת וגם לא היתה שוקעת: ובטור יור"ד סי' קמ"א. ובגמ' פריך ומי שרי והתניא לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום ותניא נמי אשר בשמים לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ממעל לרבות מלאכי השרת ומסיק איבעית אימא להתלמד עבד וכתיב לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות והגמרא מאריך להקשות ולתרץ אלא שאני קצרתי ועיין על סוגיא זו בהר"ן ז"ל פ' כל הצלמים דף שס"ח שהאריך לבארה באר היטב:

מעשה שבאו שנים וכו' פי שני דהלכות קדוש החדש סי' ו':

דאינוהו שחרית במזרח את הישנה:

וערבית במערב את החדשה:

עדי שקר הן. דקיימא לן כ"ד שעי מיכסי סיהרא כך פי' רש"י ז"ל בשם רבותיו ודחהו ותוס' ז"ל הביאו ראיה מן הירוש' לקיימו:

ועוד באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו ביום שלשים וליל שלשים ואחד שהיו מצפין ב"ד והעם שתהא מגולה ויראוה מאחר שהעדים ראוה ביום שלשים לא נראה להם רש"י ז"ל. משמע שאינו רוצה לפרש מלות ובליל עבורו לא נראה שהן דברי העדים כאשר פירשו הרמב"ם ור"ע ז"ל. וכפי' רש"י ז"ל משמע מלשון המשנה מדקתני ובליל עיבורו לא נראה ולא קתני ובליל עיבורו לא ראינוהו:

משנה ט

שלח לו וכו' ירושלמי אצל מי שלח מן מה דתני א"ר יהושע נוח היה לי להיות מוטל על המטה ולא שלח רבן גמליאל הדבר הזה הדה אמרה אצל ר' יהושע שלח ביד מי שלח מן מה דתני כלשון זה א"ל נחמתני עקיבא הדא אמרה ביד ר' עקיבא שלח ע"כ. ובגמ' תניא הלך ר' עקיבא ומצאו לר' יהושע כשהוא מיצר א"ל מפני מה אתה מיצר א"ל עקיבא ראוי לו שיפול למטה י"ב חדש ואל יגזור עליו גזרה זו א"ל רבי תרשני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני א"ל אמור א"ל הרי הוא אומר אתם אתם אתם ג' פעמים אתם אפי' שוגגין אתם אפי' מזידין אתם אפי' מוטעין כלשון הזה א"ל עקיבא נחמתני נחמתני:

אין לי מועדות אלא אלו בספר לקח טוב פ' אמור דף צ"ה הלשון אלה הם מועדי אין לי מועדות אלא אלו ע"כ: ומצאתי כתוב בתשובות מהר"י קולון ז"ל בשרש צ"ה דדבר פשוט הוא דלשון מעות כולל בין מעות של נחשת בין מעות של כסף בין מעות של זהב שהרי בכל התלמוד מזכיר שם מעות סתם במקום אשר אין לחלק כלל בין זהב וכסף ונחשת כי הא דאמר וכו' עד וכן בפ' ראוהו ב"ד גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובתרמילך ובמעותיך ע"כ: ונלע"ד ביוהכ"פ שחל להיות בחשבונך דקאמ' ה"פ אע"ג דאפשר שאינך חשוד בעיני לעבור על דברי לגמרי רק שתרצה להחמיר ולעשות ב' ימים יום הכפורים אני גוזר עליך שלא תעשה רק יום הכפורים אחד שחל להיות בחשבוני ותחלל את יום הכפורים שחל להיות בחשבונך:

אחר בית דינו של ר"ג וכו' שנאמר. וכו' נלע"ד דה"פ ל"מ שאין לנו לדון אחר ר"ג אלא אפילו אחר בית דינו אין לנו לדון שהרי אפילו בבית דינו של משה עצמו מאחר שלא נתפרשו שמותם של כל הע' זקנים משמע שלא היו גדולים כ"כ אפי' כאלדד ומידד ואעפ"כ היו ודאי כמה פעמים כל שלשה ושלשה מהם היו דנים לבדם בעת הצורך א"כ נקוט מיהא שר"ג שנתפרסם שמו עם שנים אחרים לכל הפחות שעמו הרי הם כשלשה שלא נתפרסם שם של שום אחד מהם כ"ש שבהסכמתו ובחברתו יש יותר ויותר:

שכל שלשה ושלשה. שעמדו ס"א שיעמדו:
עמד ר"ג וכו'. ירושלמי ותלמידי ביראת חטא ותלמידי שכל מה שאני גוזר עליו הוא מקיים ע"כ. וביד שם ס"פ שני: ועיין במה שכתב ה"ר זרחיה הלוי ז"ל בפירושו אמתניתין וזה כל לשונו תניא א"ל ר"ג לחכמים כך מקובלני מבית אבי אבא פעמים שבא בארוכה ופעמים שבא בקצרה. יש מחכמי המזלות שמוציאין לעז על ר"ג לומר שלא היה יודע בחכמת המזלות כלום לפי שקבל העדים הללו שאמרו דבר שאינו לפי שא"א לעולם שהעדים שראו את הישנה שחרית במזרח יהו רואים את החדשה בו ביום ערבית במערב וה"ר שלמה ז"ל פי' שהחדשה היא שראו כאן וכאן וכ"ש שהוסיף לנו בפירושו תימה על תימה ויש שסומכין דברי המשנה כדברי הברייתא בטעם הארוכה והקצרה והם סומכים בפי' זה על תלמוד ירושלמי א"ר חייא בר אבא מפני מה קבלן ר"ג שמסורת בידו מאבותיו פעמים מהלך בקצרה ופעמים בארוכה ואני מפני שראיתי בעלי החכמה הזאת מרחיקין הדבר הזה מהיות הישנה והחדשה נראות ביום אחד. חזרתי לבקש דרך אחרת בדברי התלמוד שלנו שיהיו דברי חכמים קיימין ועל כן נראה לי דמתני' טעמא לחוד ובריית טעמא לחוד וטעמו של ר"ג במשנתנו כדאמרינן בעלמא כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה וכההיא דאמר רב נחמן בפ' חזקת הבתים נהי דאתכחוש באכילתא באבהתא מי אתכחוש אף כאן י"ל כיון שאין לנו שום עדות תלויה בראית הישנה אלא בראיית החדשה שאנו מקדשין אותה על פי ראיית העדים הויא לה עדות החדשה מילתא דרמיא עלייהו דסהדי ויהבי ביה דעתייהו וסמכינן ביה עלייהו ועדות הישנה כיון דמילתא דלא רמיא עלייהו הא אמרינן כוביתא דעיבא בעלמא הוא דחזו ולא כוונו בה עדותם יפה ואין זו הטעות דומה לטעות הבדיקה ששנינו במשנת כיצד ראית את הלבנה כו' שכל אותן בדיקות בחדשה הן לפיכך אם לא כוונו עדותן עדותן בטלה אבל בדיקת הישנה אין לה ענין בראיית החדשה ומאליהם העידו העדים שלא בבדיקה לפיכך לא חשש ר"ג לטעות שטעו בה העדים וקבל עדותן בחדשה וכ"ש אם ראה בחשבונו שהיה לו (בחדשה) [בחידוש הלבנה] שהיא יכולה להראות באותה שעה שהעידו העדים שראו אותה בה כדאי היה לו שיקבל עדותן ובריית דתניא א"ל ר"ג לחכמים וכו' לאו לפרושה למתני' אתנייא אלא מילתא באפי נפשה היא והוא סוד בחכמת העיבור ובמהלך הלבנה שהוא בגלגל קטן הנקרא גלגל ההקפה ומוצקו נתון בעצם גלגל הגדול הסובב את גלגל ההקפה וכל זמן שהלבנה בחצי העליון מן הגלגל הקטן חוצה מגלגל הסובל היא הולכת לפאת מערב בחילוף מהלך המוצק וחילוף מהלך החמה שהן הולכים ממערב למזרח וזהו מהלך הלבנה במתינותה וזהו פי' הארוכה וכל

זמן שהלבנה בחצי התחתון מן הגלגל הקטן לפנים מן הגלגל הסובל היא הולכת לפאת מזרח לנכח מהלך המוצק ומהלך החמה וזהו מהלך הלבנה במרוצתה וזהו פי' הקצרה ותמצא דבר זה מפורש בצורתו העשויה לו בספר חכמת הכוכבים שחבר הנשיא ה"ר אברהם ב"ר חייא הספרדי ז"ל בשער השלישי מן החלק הראשון וכן תמצאנו גם בספר העבור אבל העדות האחרונה שבמשנתנו שקבלה ר"ג אותן העדים ברור היה שעדות שקר היה והטעו את ר"ג ובאותה עדות לא ראה ר"ג בחשבונו עד שקדש את החדש ואעפ"כ כיון שכתוב אתם אפי' שוגגין ואפי' מזידין ואפי' מוטעין לא רצה ר"ג לחזור בדבריו אע"פ שהיה בטעות שכיון שנתקדש החדש נקדש ואע"פ שחלקו עליו ר' דוסא בן הרכינס ור' יהושע חזרו והודו לדבריו עכ"ל ז"ל:

פרק ג

משנה א

ראוהו ב"ד וכל ישראל. ראוהו לשון זכר כדכתיבנא בפירקי' דלעיל סי' ו'. וביד פ' שני דהלכות קדוש החדש סי' ח' ט' וקשה טובא לע"ד אמאי שייר התנא האי מתני' דמיירי בענין קדוש החדש למתנייה בהאי פירקא דכוליה מיירי בדיני שופר וה"ל לכוללה בכלל פירקין דלעיל. ירוש' כיני מתני' או ב"ד או כל ישראל:

ולא הספיקו לומר כו'. בת"כ פרק עשירי דפ' אמור ואיתא בגמ' בפרקין דלעיל דף כ"ד: בפי' ר"ע ז"ל ומיהו אם ליל שלשים ראו הירח וכו' ז"ל הרמב"ם ז"ל בפירושו וממה שאתה צריך לדעת כי הירח כשנראה בזמנו והוא יום עשרים וט' ערבית ונשאר מן היום כדי שיאמרו מקודש מקודש קודם שיראו הכוכבים כי זה מותר אע"פ שהעריב השמש כי הלילה אצלנו אינה אלא משעת צאת הכוכבים וזכרתי לך זה כדי שלא תחשוב כי קדוש החדש לא יהיה לעולם אלא יום שלשים כי אפשר שיהיה קודם ליל שלשים ע"כ. ונראה שר"ל שטוב להזדרז לקדשו ביום כ"ט אע"פ שאם לא קדשוהו בסוף יום כ"ט יקדשוהו יום שלשים שיהיה מקודש בזמנו ועיין בתוספת י"ט שפלפל לפרש אי האי צאת הכוכבים הוו שלשה דהוי ודאי לילה או אפי' שנים ושם ביד סימן ט' פי' הרמב"ם ז"ל שאם יצאו שני כוכבים אז אין מקדשין ביום כ"ט שכבר הוא לילה ואין מקדשין את החדש בלילה ומקדשין אותו ביום שלשים ע"כ:

יעמדו השנים. **כו'** מלות בפניהם בספרים אחרים גרסי' לפניהם: ירושלמי אית תנאי תני יעמדו שנים ויעידו לפניהם אית תנאי תנא יעמדו כולן ויעידו במקום אחר ע"כ:

ראוהו שלשה וכו'. פ' שני דכתובות דף כ"א והאי סיפא נמי מיירי שראוהו בלילה וסיפא הוא דאיצטריך ליה לאשמועינן דאין היחיד נאמן ע"י עצמו לדון בקדוש החדש וכדפי' רעז"ל: ובגמ' למימרא דמי שראוי להיות עד בדבר נעשה דיין דאלו כולן בין ברישא בין בסיפא ראויין להיות עדים שהרי כולם ראוהו לימא מתני' דלא כר' עקיבא דתניא סנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש מקצתן נעשין עדים ומקצתן נעשין דיינים דברי ר"ט ר' עקיבא אומר כולם נעשים עדים ואין עד נעשה דיין אפי' תימא ר' עקיבא ע"כ ל"ק ר"ע אלא בדיני נפשות דרחמנא אמר ושפטו העדה והצילו העדה וכיון דחזיוה דקטל נפשא לא מצי חזו ליה זכותא אבל הכא אפי' ר"ע מודה: וכתב רשב"ם ז"ל בפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף קי"ג ע"ב) הא דתנן בראש השנה ראוהו שלשה והם ב"ד יעמדו שנים ויושיבו מחבריהם אצל היחיד התם הוא שלא באו מתחלה כדי לראותו ע"מ להעיד דא"כ שוב אין היחיד יכול להיות דיין דאין עד נעשה דיין אלא כשראוהו ממילא בלכתם בשוק או שהיו יושבים במקום אחד ומשם ראוהו וסייג מצאתי לדברי מתשובת רבינו שלמה זקני מנוחתו כבוד ע"כ:

משנה ב

כל השופרות כו'. ביד ר"פ א' דהלכות שופר:

חוץ משל פרה. וכתוב בספר החנוך וכל השופרות כשרין חוץ משל פרה מפני שהוא קרן פי' כל מה שהוא שופר כלומר שהוא לשון חלול שלשון השופר הכי משמע לעולם דבר שיש בו חלל כגון השופר של כבש שיש לו חלל שהזכרות בתוכו וכל שופר בעולם שיש לו חלל כמו שפירשנו כשר לתקוע בו בר"ה לאפוקי קרני ראם ושאר חיות שקרניהם אינם נכללין בלשון שופר כלל לפי שאין בהן דבר חלול אלא הזכרות לבד אבל קרן הפרה אע"פ שהוא בכלל שופר שהרי יש לו נקבות וזכרות אינו כשר מפני שהכתוב כללו עם הפסולים שקראו קרן וכתיב בכור שורו וגו' וקרני ראם קרניו נמצא לפי פירושנו זה שכל הקרנות שבעולם פסולים לתקוע בהן בר"ה חוץ מקרני הכבשים והרחלים וגם התישים ועזים לפי שלא מצינו בעולם קרנות חלולים חוץ מאלו ושל פרה כי קרני כל החיות אינם חלולים ונמצא שאינם בכלל לשון שופר שצותנו התורה לתקוע ושל פרה ג"כ הכניסו הכתוב עם כלל כל הפסולים מפני שקראו בשמם ואל יקשה בעיניך לדברינו אלה שהרי הכתוב קורא שופר התישים בלשון הפסולים כדכתיב והצפיר קרן חזות בין עיניו שהענין ההוא היה במראה הנבואה והודיע הכתוב שהיה נראה לנביא לרוב תוקף הצפיר כאילו היה לו קרן הפסולים כלומר שהיה חזק מבלי נקבות ואין הענין שיכניסנו הכתוב עם הפסולים כלל כי אם בהפך לכל מבין והארכתי לך מעט בני בכאן לפי שהפירוש הזה

נתחדש במשנה זו מזמן קרוב ואשר היו לפנים פירשוה בענין אחר ע"כ וקצת מזה תמצא כתוב בפי' הר"ן ז"ל:

א"ר יוסי והלא כל השופרות כלן נקראו קרן וכו'. ירושלמי הוון בעיין מימר ולא פליגין אשכח תני ר' יוסי מכשיר בשל פרה וחכמים פוסלין ע"כ:

בסוף פי' ר"ע ז"ל ורבנן אמרי כל השופרות איקרי קרן ואיקרו שופר ע"כ. אמר המלקט מפרש בגמ' איקרו קרן כדאמרן ואיקרו שופר דכתי' במתן תורה במשוך היובל וגו' וכתיב ויהי קול השופר ור' יוסי אמר לך דפרה נמי איקרי שופר דכתיב ותיטב לה' משור פר אם שור למה פר ואם פר למה שור אלא מאי שור פר משופר פי' תיטב לפניך תפלתי יותר טוב משופר. ורבנן אמרי מאי שור פר שהוא כפר זהו שורו של מעשה בראשית. עולא אמר היינו טעמא דרבנן לפי שאין קטיגור נעשה סניגור ועוד מפני שהוא קרן ור' יוסי אמר לך דקאמרת אין קטיגור נעשה סניגור ה"מ מבפנים והאי שופר מבחוץ הוא ודקא אמרת מפני שהוא קרן כל השופרות נקראו קרן אביי אמר היינו טעמייהו דרבנן שופר אמר רחמנא ולא שנים ושלשה שופרות והאי דפרה כיון דקאי גלדי גלדי מיתחזי כשנים שלשה שופרות וחדא ועוד קאמר ור' יוסי אמר לך דקאמרת שופר אחד וכו' כיון דמחברי אהדדי חד הוא ודקא אמרת מפני שהוא קרן כל השופרות נמי נקראו קרן וכתבו תוס' ז"ל איקרי קרן איקרי שופר פי' הקונטרס איקרי קרן כדאמרינן ואיקרי שופר דכתיב במתן תורה במשוך היובל וגו' וכתיב ויהי קול השופר. יש מקשים ואמאי לא הביא האי קרא דמתני' במשוך בקרן היובל כשמעכם את קול השופר להוכיח דכל שופרות איקרו שופר שטות להקשות וקל להבין דאדרבה מהאי קרא מוכח דשופר איקרי קרן ועוד צריך להוכיח דבעלמא שופרות איקרו קרן ע"כ: ונראה שר"ל שופרות סתם איקרו שופרות בלא לווי דקרן ותוספת י"ט הגיה דבעלמא איקרו שופרות בלא קרן ואני לא מצאתיו מוגה בתלמוד של הרב בצלאל אשכנזי ז"ל: ועיין בספר חכמת מנוח ז"ל ובטור א"ח סי' תקפ"ו:

משנה ג

שופר של ר"ה. תוס' דפ' אלו נאמרים (סוטה דף ל"ט:)

של יעל פשוט. פי' רש"י ז"ל חיה אבל הרב בעל הערוך ז"ל פי' דיעל היינו כבשה קטנה וקרן הכבשה רגיל להיות פשוט ומשמע שהזקיקו לומר כן מדתנן בסיפא בתעניות בשל זכרים כפופים מכלל דרישא דתנן יעל היינו כבשה נקבה ונראין דברי רש"י ז"ל כדמתרגמינן ואקו ודישון ויעלא ורימא וכתיב הרים הגבוהים ליעלים אלמא יעל מין חיה היא תוס' והר"ן ז"ל ומפרש בירושלמי פשוט כדי שיפשטו לבם בתשובה אבל בתעניות

כפוף כדי שיכופו לבם בתפלה. ובגמ' מפ' דתנא דמתניתין ס"ל דבר"ה כמה דפשיט איניש טפי עדיף משום נשא לבבנו אל כפים ור' יהודה דלקמן סימן ה' ס"ל דבר"ה לתפלה בעינן כפופים דכמה דכייף איניש דעתיה טפי מעלי ע"כ. ולקמן בס"ד אאריך:

ופיו מצופה זהב. בגמ' פריך והתניא צפהו זהב במקום הנחת פיו פסול שלא במקום הנחת פיו כשר (הגהה פי' רש"י ז"ל במקום הנחת פה פסול שהתקיעה בזהב ולא בשופר ע"כ וקשה לע"ד דהיינו א"כ מבפנים פסול שפי' הוא ז"ל עצמו לקמן בגמ' מבפנים פסול שהתקיעה בזהב ונלע"ד שהוא ז"ל ר"ל דהנחת פה היינו עובי השופר מקום שמניח פיו ופסול מפני שתחלת תקיעתו עוברת דרך הזהב ולא דרך שופר ומבפנים פסול הוי נמי מהאי טעמא ובמכ"ש פסלינן ליה שכל התקיעה עוברת דרך השופר והיינו שרש"י ז"ל גבי מקום הנחת פה טרח לפרש בזהב ולא בשופר כלומר ולא בשופר הכל אבל גבי מבפנים לא כתב רק שהתקיעה בזהב כלומר הטעם נראה לעינים שכל התקיעה עוברת דרך הזהב בלבד ע"כ. ומשני אמר אבי כי תנן נמי מתניתין שלא במקום הנחת פה תנן:

ושתי חצוצרות מן הצדדין וכו'. ביד שם סי' י"ב ובגמ' פריך ותרי קלי מי משתמעי והתניא זכור ושמור בדבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכולה לדבר ואין האזן יכולה לשמוע ומסיק הא לא דמיא אלא לסיפא בהלל ובמגלה אפי' עשרה קורין כאחד אלמא כיון דחביב יהיב דעתיה הכא נמי כיון דחביבה ליה שחדשה היא לו יהיב דעתיה ושמע ונפיק במאי דשמע משופר דבהדי חצוצרות אלא למה מאריך בשופר לידע שמצות היום בשופר בלבד. ופי' הר"ן ז"ל דטעמא מפני דשלשה המהלכין בדרך גדול באמצע הכא שופר גדול מפני שמצות היום בשופר ע"כ. ובטור א"ח סי' תקפ"ו:

משנה ד

בתעניות. דאמרינן במסכת תעניות תקעו הכהנים תקעו רש"י ז"ל:

בשל זכרים אילים. דמתרגמינן איל דכרא:

כפופין. פי' רש"י ז"ל שסתמן כפופין ע"כ ומשמע דגם ברישא ר"ל שסתם קרן דיעל פשוט: וכתב הר"ן ז"ל ומקום שיש חצוצרות אין שופר פי' רש"י ז"ל כגון תעניות והקשה הראב"ד ז"ל מדאמרינן בפ"ק דתעניות במה מתריעין בשופרות ותירץ דהכא בתקיעה שבסוף כל ברכה וברכה מאותם שש ברכות שמוסיפין ומאי דאמרינן בפ"ק דתעניות שמתריעין בשופר היינו בשעה שמרבין בתפלה ותחנונים והיינו דאיכא מ"ד התם דאין מתריעין אלא בפה והכא תנן בהדיא בשל זכרים כפופין אבל הרז"ה ז"ל כתב שראה בתשובת הגאונים ז"ל שנהגו לתקוע בתעניות בשופר וה"נ מוכח בירושלמי דגרסינן התם וכו' עד ולפי זה הא דתניא מקום שיש חצוצרות אין שופר היינו בשעת מלחמה שתוקעין

בחצוצרות כדכתיב והרעותם אבל בתעניות בגבולין בשופרות מתריעין ולא בחצוצרות והיינו טעמא משום דכיון דאמרינן בשעת מלחמה מתריעין ילפינן מינה לכל צרה וצוקה שלא תבא על הצבור דמתריעין ומיהו כיון דחצוצרות בכינופיא דכולהו ישראל הוא דאשכחן להו כדכתיב והיו לך למקרא העדה ותעניות בגבולים לאו כינופיא דכולהו ישראל נינהו מתריעין בשופר כראש השנה ולא בחצוצרות וכן נהגו בכל מקום בשופר בתעניות עכ"ל ז"ל: ושם בפ"ק דתעניות תירץ וז"ל דיש לנו לומר דכי אמרינן התם בפרק ראוהו ב"ד דמצות היום בחצוצרות דוקא בתעניות שבמקדש שהם במעמד כל ישראל שם בלבד אמרו כך אנו צריכין לומר כיון שסוגייתנו והירושלמי מוכיח דבתעניות אין תוקעין אלא בשופר ע"כ:

שופר מקצר וכו'. פ"א דהלכות תעניות סי' ד' ובטור א"ח סי' תקפ"ו. גרסי' בגמ' רב פפא בר שמואל סבר למיעבד עובדא כמתני' בחצוצרות ושופר א"ל רבא לא אמרו אלא במקדש תנ"ה בד"א במקדש אבל בגבולין מקום שיש חצוצרות אין שופר מקום שיש שופר אין חצוצרות: ואח"כ מייתי בגמ' וכן הנהיג ר' חלפתא בצפורי ור' חנניא בן תרדיון בסכני וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי המזרח ובהר הבית בלבד ופי' רש"י ז"ל וכך הנהיג במשנתנו שופר וחצוצרות: בשערי מזרח ובהר הבית חדא מילתא היא בשערי מזרח בהר הבית ויש אומרים בשערי מזרח בעזרת הנשים ע"כ. אמר רבא ואי תימא ריב"ל מאי קראה דכתיב בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' לפני המלך ה' הוא דבעי' חצוצרות וקול שופר אבל בעלמא לא ע"כ בגמ' אמנם האי וכן הנהיג ר' חלפתא לא מצאתיו רק בתוספתא דס"פ ראשון דתעניות ומיירי כפשוטה דמתני' דמעשה בימי ר' חלפתא ובימי ר"ח בן תרדיון דבפ' שני דתעניות סימן ה' שרוצה לומר שם שהנהיגו לומר בגבולים מי שענה וכו' כמו שמפורש שם בארך ע"ש. וק"ק דלכל הפחות מאחר שהתלמוד סובר פה דשהנהיגו קאי ג"כ אשופר וחצוצרות הל"ל תנא וכן הנהיגו וכו' דדוחק גדול לומר דקאי אתניא נמי הכי דהא הוי אפכא ממש ואיך שייך למיתני בתריה וכן הנהיג ואי קאי ארב פפא ב"ר שמואל דסבר למיעבד וכו' כ"ש שהוא דוחק יותר גדול שמלת וכן שהיא לשון התוספתא כדכתיבנא לקחה התלמוד מושאל לסומכה למאי דהוה בעי למיעבד רב פפא בר שמואל:

משנה ה

שוה היובל. וכו' פ"ק דהלכות תפילה סימן ח' ורפ"א דהלכות שופר ובפ"י דהלכות שמיטה ויובל סי' י' י"א ובגמ' בלשון שני רב שישא בריה דרב אידי מתני הכי אמר רב שמואל בר רב יצחק הא דתנן שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות כמאן דלא

כר' אליעזר דאי ר' אליעזר כיון דאמר בתשרי נברא העולם הא איכא זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון דבראש השנה איתיה וביובל ליתיה כי קתני אשארא: (הגהה הקשו התוס' ז"ל דאמאי קאמר דלא כר' אליעזר ה"ל לשנויי דזה היום תחלת מעשיך לאו אבריאת עולם קאי אלא משום תחלת מעשה דין שהעולם נידון בו להתקיים או לאו עד כאן):

ולברכות. בין לפי' ראשון שהביא ר"ע ז"ל שהוא לשון רש"י ז"ל בין לפי' שני שהוא להרמב"ם ז"ל ליכא פלוגתא בינייהו רק בפי' לתקיעות אכן בלברכות כולהו צריכין לפרש דהיינו למנין התשע ברכות כדמפורש בדבריהם ונראה דהני ט' ברכות של יובל היינו דוקא בבית ראשון אכן בבית שני אין כאן ברכות דהא אין שם יובלות דהא קיימא לן בפרק בתרא דערכין והביאו הרמב"ם ז"ל שם בפרק עשירי בהלכות שמטה ויובל דמשגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו היובלות שנאמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה והוא שלא מעורבבין שבט בשבט אלא כולן יושבין כתקנן ע"כ:

ר' יהודה אומר בר"ה וכו'. לית ליה לר' יהודה שוה היובל לר"ה והא דבעינן שופר בר"ה לאו משום דילפינן מיובל אלא כאידך תנא דיליף בפ' בתרא מדכתיב תקעו בחדש שופר תוס' ז"ל: ובתוספתא מסיים במילתיה דר' יהודה נתנו חכמים את המצוי למצוי ואת שאינו מצוי לשאינו מצוי. ונלע"ד שזה מכריח כפי' רש"י ודלא כפי' הערוך שכתבתי לעיל סימן ג': ובגמ' במאי קמיפלגי ת"ק ור' יהודה מר סבר בראש השנה כמה דכייף איניש דעתיה טפי עדיף (הגהה הגרסא שנמצאת בגמ' מדוייקת מ"ס כמה דכייף איניש דעתיה טפי מעלי ומ"ס כמה דפשיט איניש דעתיה טפי מעלי): משום דלתפלה ולהזכיר עקידת יצחק בא בעינן כפופים וביום הכפורים דהיינו יובלות שהן לקרא דרור בעינן פשוטים לסימנא דחירות וג"ש לית ליה ומ"ס בר"ה כמה דפשיט איניש טפי מעלי משום נשא לבבנו אל כפים הלכך בר"ה בפשוטים דלתפלה הוא ודיום הכפורים נמי משום ג"ש ובתעניות דלכנופיא לא איכפת לן ועבדינן כפופין להכרא: וכתב הר"ן ז"ל ואפסיקא הלכתא בר"ה כר' יהודה וכדא"ר לוי שופר של ר"ה ושל יה"כ בכפופין והוי יודע דיעל פשוט וזכרים כפופים לאו דוקא דת"ק ור' יהודה לא פליגי אלא אי כל מאי דפשיט איניש טפי עדיף אי כל מאי דכאיף איניש טפי עדיף ולרבנן דאית להו כל מאי דפשיט איניש טפי עדיף מה לי יעל פשוט מה לי שאר חיות שקרניהם פשוטים אלא ודאי לת"ק יעל לאו דוקא ולר' יהודה נמי של זכרים לאו דוקא אלא ה"ה בכל שאר קרני הבהמות הכפופים וכל חד וחד אורחא דמילתא נקט ולדידן דקיימא לן כר' יהודה בעינן כפופים ומיהו איכא לעיוני אי בעינן כפופין לעכובא או למצוה בלחוד שיש מי שאומר דכי היכי דת"ק

דמתני' דלעיל ור' יוסי פליגי לעכובה דת"ק ס"ל דכל השופרות כשרין חוץ משל פרה כלומר דבשל פרה אפי' בדיעבד פסול ה"נ פליגי בהך מתני' ת"ק ור' יהודה דת"ק ס"ל דשופר של ר"ה דוקא פשוט אבל כפופין אפי' בדיעבד פסולין ור' יהודה ס"ל דכפופין דוקא אבל פשוטין אפי' דיעבד פסולין ולפי זה כיון דאפסיקא הלכתא כר' יהודה נקטינן דמצות ר"ה בכפופים אבל בפשוטין לא יצא וזהו דעת הרמב"ם ז"ל והוא מוסיף עוד שלא כל הכפופים הוכשרו אלא של זכרים בלבד דהיינו אילים כפשטא דמתני' שכך כתב בפ"א מהלכות שופר ושופר שתוקעין בו בין בר"ה בין ביובל הוא קרן הכבשים הכפוף וכל השופרות פסולין חוץ מקרן הכבש ע"כ. ודבריו תמוהין חדא דהא כתיבנא לעיל דלר' יהודה זכרים כפופין לאו דוקא דה"ה לשאר הכפופים ועוד דכפופין משמע דלאו לעכב קאמר אלא למצוה דאי לעכב פליגי היכי סתים מתני' ותני שופר של ר"ה של יעל פשוט דמשמע דר' יוסי ות"ק דידיה מודו בה (הגהה לשון תוס' והרא"ש ז"ל ועוד דמשמע מילתייהו דרבנן ור' יהודה מחלוקת בפני עצמה ולא קיימא אפלוגתא דת"ק ור' יוסי ואת"ל דוקא קאמר ת"ק ור' יהודה לעיכובא א"כ הויא חדא פלוגתא דלת"ק כל השופרות כשרין בין בר"ה בין ביום הכפורים בין בתעניות חוץ משל פרה ולר' יוסי אף בשל פרה ולת"ק דר' יהודה ר"ה ויה"כ בשל יעל ותעניות בשל זכרים ולר' יהודה בר"ה בשל זכרים וביובלות בשל יעלים אלא ודאי ר' יהודה ורבנן בר פלוגתיה דוקא למצוה פליגי ע"כ בקיצור) ה"ל למיתני בלישנא דפלוגתא ולמימר ואחרים אומרים שופר של ר"ה של יעל פשוט ועוד לעכובא מנלן הא בקרא אינו כתוב לא כפוף ולא פשוט אלא תעבירו שופר הוא דכתיב וכולהו איקרו שופר ור' יהודה נמי היכי אמר דשל ר"ה לא מכשרינן ביובל ושל יובל לא מכשרינן בר"ה והא מיובל גמרינן ליה כדאיתא באידך פירקין בגמ' אלא ודאי האי פלוגתא לא שייכא כלל בפלוגתייהו דת"ק ור' יוסי דאינהו פליגי לעכב אבל הני תנאי למצוה הוא דפליגי ותדע לך דלמצוה קאמרינן מדא"ר לוי בגמ' מצות שופר של ר"ה ושל יה"כ בכפופים אלמא כולה מילתא למצוה קאמרינן ולא לעכובא הלכך כיון דקיי"ל כר' יהודה נקטינן דשופר של ר"ה מצותו בכפופין ע"כ. וגם תוס' והרא"ש ז"ל האריכו על זה ע"ש ומ"מ לפי דרכנו למדנו דהר"ן ז"ל פליג אתוס' במה שכתבתי בשמם שכתבו דר' יהודה ליה ליה ג"ש דשביעי שביעי אנא נפקא ליה שופר בר"ה מתקעו בחדש שופר וגומר ומשמע דרש"י ז"ל ס"ל כדעת הר"ן ז"ל ממה שכתבתי בשמו לעיל ריש סימן ד' כפופין שסתמן כפופין ע"כ: וכתב עוד הר"ן ז"ל וז"ל ונמצינו למדין שלשה דינים בשופר דדיעבד כל השופרות כשרין חוץ משל פרה דאפילו דיעבד פסול ואין צ"ל אותן קרניים שכולן זכרות שהן פסולין דלאו שופר מיקרו אלא קרן ולמצוה

בעינן כפופין והיינו דתנן בראש השנה תוקעין בשל זכרים ומיהו כל הכפופים כשרין וכמו שכתבנו למעלה אבל למצוה מן המובחר בעינן של איל וכדאמר ר' אבהו לעיל למה תוקעין בשופר של איל וכמו שכתבתי שם בס"ד וליכא למימר בשל זכרים דקאמר ר' יהודה היינו של איל בלבד משום עקידת יצחק בן אברהם דאי הכי כי אמרינן בגמ' מ"ס דהיינו ר' יהודה כל דכאיף טפי עדיף הוה לן למימר ר' יהודה סבר כל איל טפי עדיף משום עקידת יצחק בן אברהם אלא ודאי כדאמרן ומיהו אע"ג דמסקינן חוץ משל פרה אפשר דדוקא בטהורים אבל בטמאים לא דהא אמרינן בפ' במה מדליקין לא הוכשרו למלאכת שמים אלא של בהמה טהורה ושופר מלאכת שמים היא דהא אמרינן לעיל כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי ומיהו לאו ראיה גמורה היא דהתם בפ' במה מדליקין משמע וכו' עד לפיכך צ"ע: לשון ספר לבוש החור בסי' תקפ"ו ושל פרה קרן איקרי שופר לא מיקרי דכתיב בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו פי' קרניו של בכור שור הם כקרני ראם ש"מ דשל שור איקרי קרן דוקא דומיא דקרניו של ראם שהם עצם אחד ולא חלול ואע"ג דשל שור חלול הוא ולכך אפילו בדיעבד או שאין לו שופר אחר אינו יוצא בשל פרה ואצ"ל בקרני רוב החיות שאינם חלולים אלא הם עצם אחד שאינו יוצא בהם אפי' בדיעבד ע"כ וע"ש עוד. ומתני' מייתי לה בפ"ק דערכין דף ג' ובטור א"ח סי' תקפ"ו:

משנה ו

שופר שנסדק ודבקו פסול. ביד בהלכות שופר פ"א סי' ה'. וכתבו תוס' ז"ל פי' בקונטרס דה"ל כשני שופרות משמע שר"ל שנסדק לגמרי ונחלק לשתי חתיכות שאם היה מחובר מצד אחד אין זה שני שופרות ותימא דאם נחלק לגמרי היינו דבק שברי שופרות ולכך נראה דנסדק מצד אחד לארכו על פני כולו ולפי שאין שם שופר עליו פסול וכ"ש דיבק שברי שופרות וזו ואין צריך לומר זו קתני א"נ יותר סופו להפרד כשנסדק מצד אחד ודבקו משאם עשה שופר אחד של חתיכות והוי שם שופר עליו טפי קמ"ל ודבק שברי שופרות נמי לא מיפסיל מטעם שנים ושלשה שופרות אלא דאין זה קרוי שופר א"נ משום דכתיב והעברת דרך העברתו פי' כדרך שהאיל מעבירו בראשו בהיותו חי כי היכי דפסלינן הפכו ותקע בו משום דבעינן דרך העברתו ואפי' נפסול מטעם משום שנים ושלשה שופרות אין קשה כלום ע"כ: גרסי' בברייתא בגמ' נסדק לארכו פסול לרחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר ואם לאו פסול וכתבו תוס' ז"ל נסדק לארכו לא תני הכא אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר כדקתני גבי נסדק לרחבו משום דלארכו לא מפסלי אא"כ נסדק על פני ארכו מראשו ועד סופו ע"כ: ועיין ג"כ בהר"ן ז"ל:

דבק שברי שופרות. כו' תוס' ס"פ שני דסוטה דף י"ח והא דלא ערבינהו ותנא שופר שנסדק ודבק או שדבק שברי שופרות פסול נראה משום דגבי שופר שנסדק איכא חילוק בין נסדק לארכו לנסדק לרחבו כדאיתא בברייתא בגמ' ואפי' בנסדק לארכו יש כמה סעיפים עיין שם בפוסקים:

ניקב וסתמו וכו'. אם נפרש דאיירי לאחר הסתימה לפי שלא הוחלקה סתימת הנקב אין הרוח יוצא בפשיטות ומעכב את הקול קשיא דכיון דכל הקולות כשרין כדקאמרינן בגמ' מה לי מעכב מה לי אינו מעכב ונראה דאיירי קודם סתימה דקודם שנסתם היה הנקב מעכב את הקול שהיה הקול משתנה מחמת הנקב וכשסתמו חזר לכמות שהיה ובירושלמי גריס בהדיא אם היה מעכב קודם שסתמו פסול כשסתמו כיון דסתימה זו מסייעא לקול משום דשופר אחד אמר רחמנא שלא יסייע דבר אחר לקול כמו צפהו זהב דאם נשתנה קולו פסול אבל אם לא היה מעכב את התקיעה שלא נשתנה קולו מתחלה מחמת הנקב הרי הוא כאילו לא ניקב ואין לחוש במה שסתמו תוס' ז"ל ועוד האריכו ע"ש. וז"ל הר"ן ז"ל אם מעכב את התקיעה פסול פי' אם מעכב את התקיעה עכשיו אפי' סתמו במינו פסול דכיון שמעכב את התקיעה נמצא שאינו בטל לגבי השופר וה"ל קול שופר ודבר אחר ואם לאו שאינו מעכב את התקיעה עכשיו אע"פ שהיה הנקב מעכב מתחלתו כשר לפי שמה שסתמו בו בטל לגבי השופר ומיהו דוקא בשסתמו במינו כשר ומתני' ר' נתן היא ובירושלמי דייק ניקב וסתמו והוא שסתמו הא לא סתמו כשר שכל הקולות כשרים בשופר ע"כ ובטור א"ח סי' תקפ"ו ובקולון שורש קכ"ב:

משנה ז

התוקע לתוך הבור וכו'. בפרקין דף כ"ז ע"א וביד שם ספ"א ובפ' שני סי' ה' ובטור א"ח סי' תקפ"ז וסי' תקפ"ט ועיין במ"ש בפ' המוכר את הבית סי' ב' בחילוק שיש בין בור לדות: וכתוב בהרא"ש ז"ל גמ' אמר רב יהודה לא שנו אלא אותם העומדים על שפת הבור אבל אותם העומדים בבור יצאו פרש"י ז"ל שהן שומעין קול השופר לעולם. משמע מתוך פירושו אותן העומדים על שפת הבור פעמים שומעים קול שופר ופעמים שומעים קול הברה וכן משמע לישנא דרב יהודה לא שנו דמתני' מפלגא בין שמע קול שופר ובין שמע קול הברה אלא לאותם העומדים על שפת הבור אבל אותן העומדים בבור לעולם שומעים קול שופר ולא ידעתי מה הבחנה יש אם קול שופר שמע או קול הברה שמע אם תלוי בהבחנת האדם שיאמר שמעתי קול שופר או תלוי בעומק הבור או בהתקרב אדם על שפת הבור והתרחקו ממנו ולא מסתבר שיהא תלוי בהבחנת האדם דלמה נשתנה תקיעת הבור פעמים קול שופר (פעמים קול) ופעמים קול הברה ואם תלוי בעומק הבור

או בקירובו על שפת הבור ובריחוקו כל זה צריך שיעור. על כן נראה לי אע"ג דרב יהודה אמר לא שנו אינו בא כי אם לפרש המשנה וה"פ ל"ש אם קול הברה שמע אלא לאותם העומדים על שפת הבור שהקול מתבלבל בבור קודם שיצא לחוץ ולעולם אינם שומעים אלא לקול הברה אבל לאותם העומדים בבור לעולם קול שופר הם שומעין ויצאו עכ"ל ז"ל ועל מה שכתב הרא"ש ז"ל לא ידעתי מה הבחנה יש אם קול שופר שמע או קול הברה וכו'. כתוב בבית יוסף שם סי' תקפ"ז נראה שכל אדם יכול להבחין אם הקול ששמע הוא קול שופר או הוא קול הברה נמשך מעומק הבור ומהתקרב האדם על שפת הבור והתרחקו ממנו ושיעור דבר זה הוא תלוי בהבחנת האדם אם קול שופר שמע או קול הברה ע"כ:

או לתוך הפיטס. בסמ"ך: וי"ס בתי"ו וסמ"ך וי"ס בתי"ו ומ"ם:

וכן מי שהיה עובר וכו'. אית דל"ג מלת וכן: ואיתה בתוספת פרק כל גגות (עירובין דף צ"ב) ודפרק כיצד צולין (פסחים דף פ"ה.) והקשו הם ז"ל דאמאי אם כיון לבו יצא והא אמרינן בעירובין בפ' כל גגות צבור בקטנה וש"צ בגדולה אין יוצאין ידי חובתם ותרצו דשאני התם דליכא עשרה עם ש"צ והקשו עוד מדאמרינן פ' כיצד צולין מן האגף ולחוץ כלחוץ ואמר רב יהודה וכן לתפלה ופליגא דריב"ל דאמר אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהן שבשמים ובההיא פלוגתא במאי עסיקינן אי לענין צרוף ההיא דבפ' כל גגות תיקשו לריב"ל ואנן קיימא לן כותיה כדמוכח בסוטה פ' אלו נאמרין דמייתי מינה ראיה לברכת כהנים דאין מחיצה מפסקת ואי איירי לענין לצאת וכמתני' דהכא תיקשי מתני' לרב יהודה ותרצו דההיא דפ' כיצד צולין מיירי לענין לענות בכל דבר שבקדושה עם הצבור דלרב יהודה מפסקת ואינו עונה עמהם משום דכל דבר שבקדושה אין פחות מעשרה והרי היא כעומד מבחוץ ולריב"ל אין מחיצה מפסקת והרי הוא כעומד בתוך עשרה שבפנים ועונה עמהם וקיימ' לן כר' יהושע בן לוי אבל בתקיעה ומגלה מודו ע"כ. וכתב הר"ן ז"ל דיש מי שהקשה עליהם דהא קול מגלה תנן ומגלה בעינן עשרה בין בזמנה בין שלא בזמנה ואפילו לרב דאמר בזמנה ביחיד הא אמרינן התם דחש רב להא דרב אסי דאמר בעשרה ולאו קושיא היא דהא דבעינן עשרה במגלה היינו משום פרסומי ניסא ובמקום קריאתה הוא דבעינן עשרה לפרסומי ניסא והא איכא ואע"ג דהאי שמע לה ממקום דליכא עשרה קריאתה בעשרה מיהא הוא וממקום דאיכא פרסומי ניסא שמע לה ומש"ה יצא ואם לאו לא יצא ע"כ ובירושלמי א"ר יוסי ב"ר חנינא לא אמר אלא וכן מי שהיה עובר הא אם עמד חזקה שנתכוון:

אע"פ שזה שמע וזה שמע זה כיון לבו וזה לא כיון לבו נראה שר"ל אע"פ שזה העומד בתוך בית הכנסת שמע וגם העובר אחורי בית הכנסת שמע ולא אמרי' בעומד בבית הכנסת אם כיון לבו יצא וכו' משום דעומד בבית הכנסת סתמו כיון לבו אבל עובר אחורי בית הכנסת וכו' סתמו לא כיון לבו אלא אם עמד כדכתיבנא בשם הירושלמי או שמא משנה יתירה אתא לאשמעינן מאי דתניא בברייתא בגמ' דיחיד התוקע בעינן ביה כוונת משמיע והיינו זה כיון לבו רוצה לומר להוציא בני אדם י"ח וזה לא כיון לבו להוציא כך נלע"ד והכי אשכחן בגמ' בריש הוריות דדריש ממשנה יתירה ענין שהוא חוץ מפשט הלשון וכמו שכתבתיו שם בריש הוריות בס"ד ובריש פ' שני דגיטין משמע דרבותא זוטרתי היא דאמרינן דאתא משנה יתירה לאשמועינן אבל רבותא רבתי לא אמרינן דכיון דרבותא טובא היא ה"ל לתנא לפרושה בהדיא:

משנה ח

אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה כתוב בספר לבוש החור סי' תקס"ו שבודאי באותו היום גזר משה תענית. בסי' תרי"ט כתב אמרו חז"ל ואהרן וחור תמכו בידיו משום שתענית צבור היה שמשה רבע"ה גזר תענית. ובספר חן טוב פרשת בשלח דף קל"א ע"ב מצאתי כתוב קשה איך היה תלוי הסתכלות ישראל כלפי מעלה בידיו של משה אם לא שנאמר שהסתכלתם כלפי מעלה היה גורם להרים ידי משה וע"י העון כבדו ידיו אמנם עדיין צריכין אנו למודעי מה צורך המלחמה להיות ידי משה קלים או כבדים גם טעם למה היה מניח ידיו משה לעולם יגביה ידיו כדי שיתגברו ישראל למה זה יניחם כלל ודרך המדרש ידועה שעל שמינה אחר תחתיו כבדו ידיו והדבר קשה שהרי ארז"ל מסורת אגדה וכו' שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל גס ארז"ל שאמר יהושע כמה גדולים ממני בדור ולא צוה משה אלא לי לולא שראה משה שהיה נופל בידי וכו' א"כ הרי מפי הגבורה נאמר לי שיצוה את יהושע ותירץ בעמוד ג' שבזכות הרמת ידו לקבל הלוחות היו ידיו עתה ג"כ קלות ומתרוממות כלפי מעלה וכאשר יניח ידו על מה שעתידין לעשות עגל בחורב ויפרחו האותיות מהלוחות ויהיו כבדים הלוחות אז גם עתה וגבר עמלק כי שם יעשו עגל בחורב ואינם ראוין לקבל תורה מן השמים על רגל העגל הבא בשביל ראיית המרכבה כמש"ה ראה ראיתי את עני עמי וארז"ל אתה רואה ראיה אחת ואני רואה שתי ראיות וכו' ובעבור זה יניח ידו וגבר עמלק ע"כ בקיצור:

זה הכלל וכו' פ' היה קורא (ברכות דף ט"ז) וביד פ"א דהלכות ברכות סי' י"א ובפ' שני דהלכות שופר סי' ב' ירושלמי תני אבל אמרו אשה מברכת לבעלה עבד לרבו קטן לאביו ומפ' התם דהאי קטן מיירי בעונה אחריו כההיא דתנינן פ' לולב הגזול מי שהיה

עבד או אשה או קטן מקרין אותו עונה אחריהן מה שהן אומרים ולשון הברייתא בגמ' בבלית פ' לולב הגזול (סוכה דף ל"ח) ת"ר באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבעלה והתם ודאי לא זו אף זו קתני ל"מ בן דמברך לאביו או לזולתו דהא ודאי אתי לכלל חיוב מן התורה לכשיגדל אלא אפי' עבד נמי מברך לרבו ול"מ עבד דמברך לרבו או לזולתו דהא אפשר דאתי לחיוב דאורייתא אם ישתחרר אלא אפי' אשה דלעולם לא אתיא לחיוב דאורייתא אפי' בברכת המזון אי אמרי' דאין חייבים בברכת המזון מן התורה משום דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך והארץ לא ניתנה לנקבות דבעיא היא בפ' מי שמתו אי נשים חייבות בברכת המזון מן התורה אי מדרבנן ולא אפשיטא כך נלע"ד: וק"ק בעיני אמאי תנא אין מוציאין את הרבים י"ח דמשמע הא ליחיד מוציאין ולא היא דאפי' ליחיד אין מוציאין ועוד קשה שמצאתי הגירסא בהרא"ש ז"ל חש"ו אין מוציאין את הרבים ידי חובתם זה הכלל כל המחוייב בדבר מוציא את הרבים י"ח וכשאינו מחוייב בדבר אין מוציאין את הרבים ידי חובתם. והיא חלוקה יתירה ומ"מ בכולהו לא הוה ליה למיתני אלא אין מוציאין את אחרים י"ח ואפשר שאם הנוסח שבהרא"ש ז"ל נכון דאגב דאיצטריך למיתני גבי מחוייב בדבר דמוציא אפי' את הרבים וגדולים ממנו י"ח תנא גבי אינו מחוייב לשון רבים אע"ג דלאו דוקא כך נלע"ד:

פרק ד

משנה א

י"ט של ר"ה תוס' פ' לולב וערבה (סוכה דף מ"ג) וביד בהלכות שופר פ' שני סי' ו' ט' ובפ' עשירי דהלכות שמיטה ויובל סי' י"ב ובטור א"ח סימן תקפ"ח: וכתב הכל בו בסי' ס"ד ויש שואלין אמאי לא דחינן ר"ה כד מיקלע בשבת משום תקיעת שופר כי היכי דדחינן ליה מיום א' משום יומא דערבה והתשובה זימנין דמיקלע המולד בה' י"ח והוי נדחה עד שבת משום מולד זקן משום ו' דאד"ו ואם נדחה אותו גם מיום ז' משום תקיעת שופר נצטרך לדחותו עד יום ב' משום א' דאד"ו נמצא שלא יהיה נקבע עד יום ה' אחר המולד וכולי האי לא דחינן משום דמיחזי כשקרא ע"כ והובא בבית יוסף שם סימן תקפ"ח:

במקדש היו תוקעין וכו' בספר הרוקח סי' ר"א רמז לדבר תקעו בחדש שופר בהתחלת התיבות להפך שבת עכ"ל ז"ל:

אבל לא במדינה רבה משרש טעמא גזרה שמא יטלנו בידו וכו' כמו שפי' ר"ע ז"ל וכתבו תוס' והר"ן הא דלא נקט שמא יוציאנו מרה"י לרה"ר פי' בקונטרס בסוכה משום דלא פסיקא ליה דאם הגביה ע"מ להצניעו ונמלך להוציאו פטור וקשיא דגבי העברת

ד' אמות נמי לא מיחייב אלא אם כן הגביהו על מנת להעבירו ד' אמות ונראה דמרשות היחיד לרה"ר אית ליה הכרא וליכא למיגזר אבל ברה"ר זימנין דלאו אדעתיה ומעביר ד' אמות ע"כ:

אבל לא במדינה לא בירושלם ולא בגבולין כפי' בקונטריס והא דקתני כל עיר שרואה ושומעת תוקעין בה היינו לאחר חרבן שתיקן ריב"ז וא"ת ומ"ש מלולב שהיה ניטל אפי' בגבולין בזמן שבית המקדש קיים כדמשמע בר"פ לולב וערבה שהיו מוליכין את לולביהם לבית הכנסת וי"ל דשאני לולב שאינו אלא טלטול בעלמא הואיל ואישתרי במקדש לא החמירו במדינה אבל תקיעת שופר מעשה חכמה ומיהו קשה דלאחר חרבן הבית הקלו טפי בשופר מבלולב שתיקן ריב"ז שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו ב"ד אבל לולב לא אישתרי כדמשמע התם דמוקי להההיא דמוליכין לולביהם בזמן בית המקדש ובגבולין משמע דבזמן שאין בית המקדש קיים לא הותר בשום מקום וי"ל דשופר שהוא להעלות זכרוניהם של ישראל לאביהם שבשמים לא רצו לבטל לגמרי וכיון דתקון בחד ב"ד תקון בבל מקום שיש בו ב"ד אע"פ שבזמן הבית לא היה אלא במקדש דוקא. ועוד י"ל דדין הוא דלולב יהיה דוחה בגבולין יותר משופר שבר"ה לא היה ידוע קביעות החדש אלא בירושלם אבל יום ראשון דלולב היה ידוע בגבולין תוס' ז"ל: והר"ן ז"ל פי' ומשום הכי אתקין בשופר ולא אתקין בלולב משום דאפי' כי אתי בשבת איתיה בשאר יומי אי נמי משום דשופר אתי לזכרון טפי מלולב ע"כ: ובר"פ לולב וערבה תירץ משום דשופר אפשר ליחיד לתקוע הלכך במקום ב"ד ליכא למיחש מה שא"כ בלולב דלכל מסור הלכך אפי' במקם ב"ד איכא למיחש ביה משום גזרה דרבה עכ"ל ז"ל: והרב אלפס ז"ל היה תוקע בבית דינו וסמך לו על הא דתנן משחרב בית המקדש התקין ריב"ז שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו ב"ד ולפניהם דוקא ורוצה לפ' כל ב"ד ואפי' של שלשה ולא נהגו כן מפני שכל המפרשים פירשו ב"ד של עשרים ושלשה שהן סנהדרי קטנה כך פי' הרא"ש ז"ל טעמו של הרי"ף ז"ל אבל הר"ן ז"ל פי' דטעמו של הרי"ף ז"ל משום דאמרינן דאיכא בין אמרו לו לת"ק בי דינא דאקראי וקיימא לן כת"ק ובסמוך אכתבנו באורך:

משחרב בית המקדש כו' תוס' פ"ק דע"ז דף י"ג:

אחד יבנה ואחד כל מקום תוס' ר"פ דם חטאת ופי' רש"י ז"ל ב"ד של עשרים ושלשה: אבל הרא"ש ז"ל כתב שהרי"ף ז"ל היה תוקע בר"ה שחל להיות בשבת שהוא ז"ל מפ' ב"ד לאו דוקא סנהדרין אלא ב"ד המופלג בדורו ע"כ וז"ל הר"ן ז"ל ונראה מהרב אלפסי ז"ל שהביא ממרות הללו בהלכות שהוא סובר דלא בעינן ב"ד סמוך ונראה שהזקיקו לומר כן מדאמרינן בגמ' אמרו לו היינו ת"ק איכא בינייהו בי דינא דאקראי וה"פ דת"ק

סבר בכל ב"ד של שלשה תוקעין דהיינו בי דינא דאקראי ור' אלעזר סובר דלא תיקן ריב"ז אלא דומיא דבית המקדש דהיינו בית הועד שיודעין בקביעא דירחא ושם תוקעין בפני שלשה שקדשו את החדש דקדוש החדש בשלשה ואמרו לו דנהי דלא בעי ב"ד של ע"א כיבנה ב"ד קבוע מיהא בעינן של כ"ג וקיימא לן כת"ק הלכך בב"ד של שלשה נמי תוקעין ולפיכך כתב הריא"ף ז"ל בהלכותיו הא דאמר רב הונא ועם ב"ד ובפני ב"ד ועל זה היה סומך לעשות מעשה בדבר שהיו תוקעין בבית דינו בראש השנה שחל להיות בשבת ומיהו משמע דנהי דלא בעי ב"ד של כ"ג או סמוך ב"ד קבוע מיהא בעינן דהא כתיבנא לעיל דתרתי בעינן בפני ב"ד ובזמן ב"ד וכל ב"ד שאינו קבוע אין לו זמן אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ' שני מהלכות שופר ובזמן הזה שחרב בית המקדש כל מקום ב"ד קבוע והוא שיהיה סמוך בא"י תוקעין בו וכן דעת הר"ז הלוי ז"ל עכ"ל ז"ל. ובמה שכתב וכל ב"ד שאינו קבוע אין לו זמן ונראה שר"ל אינו מועיל לו הזמן שאפי' שיתקעו בזמן קביעות ב"ד פי' בזמן שב"ד יושבים שם דהיינו עד שש שעות אעפ"כ אין תוקעין שם בשבת כיון שאין הב"ד קבוע שם כך נראה לי וקשה לע"ד אמאי דקאמר בגמ' והיינו טעמא דלולב והיינו טעמא דשופר והיינו טעמא דמגלה דבשלמא שופר ומגלה הכל חייבין ואין הכל בקיאין וחיישינן שמא יעבירנו ד' אמות ברה"ר אלא לולב אי הכל חייבען גם הכל בקיאין וליכא למיחש שמא יעבירנו ד' אמות ברה"ר: ובמה שפי' רש"י ז"ל בפ' לולב וערבה וילך אצל בקי ללמוד סדר נענועו או ברכתו ניחא קצת:

משנה ב

ועוד זאת היתה כך צ"ל וביד שם פ' שני דהלכות שופר סי' ח':

משנה ד

בראשונה היו מקבלין עדות החדש פ"ק דביצה דף ד' ודף ה' וביד פ"ג דהק"ה סי' ה' ו' ובטור א"ח סי' ת"ר ועיין שם בספר לבוש החור ותוסיף לקח טוב: וכתוב בכל בו סי' ס"ד מיהו ר"ש ז"ל מצא בתשובות במחזור ויטרי שיש לומר זמן בי"ט שני של ר"ה דמאי דאמרת דקדושה אחת אריכתא הן היא הנותנת שהרי אימת הוי קדושה אחת כשבאו עדים מן המנחה ולמעלה כדאיתא בר"ה ואז הר שני עיקר כדאמרינן לא היו מקבלין עדות לאחר המנחה ואע"ג דהשתא לאחר חרבן הבית הוי יום ראשון עיקר כדאמרינן משחרב בית המקדש התקין ריב"ז שיהו מקבלין עדות וכו' מ"מ מה שאנו נוהגין קדושה אחת היינו מחמת תקנה ראשונה שהתקינו שלא יהו מקבלין עדות מן המנחה ולמעלה עכ"ל ז"ל:

פעם אחת נשתהו העדים מלבוא ירושלמי א"ר שמואל בר נחמן מפני מעשה שאירע שפעם אחת נפלה הבערה בעיר ובאו סרקיים ונטלום ונתקלקלו הלוים בשיר ע"כ: ופי' בשיר של תמיד של בין הערבים והקשו בתוספות וא"ת ואמאי לא חשיב קלקול של מוסף שלא הקריבו מוסף של ר"ח שאחר התמיד אין יכולין להקריבו כדדרשינן עליה השלם בפ' תמיד נשחט והעלו די"ל דאחר התמיד יכול להקריב מוסף של ר"ח משום דאתי עשה דרבים ודחי עשה דהשלמה כדאמרינן וכו' עוד הקשו ז"ל אמאי נתקלקלו בשיר והלא בשעת נסכים היה השיר כדאמרינן בכל דוכתא אין אומרים שירה אלא על היין ואיתא בפ' שני דיכול להמתין מלהביא נסכים עד הלילה או עד למחר כדאיתא בהקומץ זוטא דמביא אדם זבחו היום ונסכיו מכאן ועד עשר ימים ונ"ל דלכתחלה יש להביא נסכים עם הזבח דאי מביא בלילה אין יכול לומר שירה דמה כפרה ביום אף שירה ביום ולמחר נמי אם מביאן הא איבעיא לן נסכים הבאים בפני עצמן כלומר שהביאו קרבן צבור היום ונסכים למחר טעונים שירה או אינם טעונים שירה וההיא דמביא אדם זבחו היום ונסכיו מכאן ועד עשרה ימים דמשמע דלכתחלה יכול לעשות ה"מ בקרבן יחיד דאין טעון שירה דאין אומרים שירה אלא על קרבן צבור הקבוע להם זמן כדמוכח התם בערכין ע"כ:

התקין ריב"ז שיהו מקבלין עדות החדש כל היום שם בפ"ק דביצה דף ה' מסיק רבא דמודה ריב"ז שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש דמה שתקן שיהו מקבלין עדות החדש היינו דוקא להיות מונין למועדות מן הראשון אבל מלעשות י"ט שני ג"כ לא נעקרה תקנה ראשונה ממקומה. ויש שם גרסא אחרת לר"ת אבל גרסא זו היא גרסת רש"י ז"ל ותוס' ז"ל ג"כ יישבו פירושו:

שלא יהו העדים הולכין אלא למקום הועד ירוש' כיני מתניתא למקום היעד של חדש ע"כ: ובגמ' ת"ר אין הכהנים רשאין לעלות בסנדליהן לדוכן וזו אחת מתשע תקנות שהתקין ריב"ז שית דהאי פרקא חדא הא חמש דמתני' התקין שיהו תוקעין ושיהו מקבלין כל היום ושיהא לולב ניטל ז' ושיהא יום הנף כולו אסור ושלא יהיו העדים הולכין אלא למקום הועד וחדא דפ"ק שלא יהו מחללין אלא על ניסן ותשרי בלבד ואידך דתניא גר שנתגיר בזמן הזה צריך שיפריש רובע לקנו פי' רובע שקל דהיינו חצי דינר שהגר חייב בקרבן כדכתיב ככם כגר יהיה כאבותיכם מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וכו' אר"ש בן אלעזר כבר נמנה עליה ריב"ז ובטלה מפני התקלה דילמא אתי לאתהנויי מיניה ואידך פלוגתא דרב פפא ורב נחמן בר יצחק רב פפא אמר כרם רבעי דתנן בפ"ה דמסכת מעשר שני כרם רבעי היה עולה לירושלם וכו' ותניא כרם רבעי

היה לו לר' אליעזר במזרחה של לוד בצד כפר טבי ובקש להפקירו שהיה לו לו טורח להעלות הפירות לירושלם א"ל כבר נמנו עליך חביריך והתירוהו מאן חביריך ריב"ז שהתירו לפדותו ולהעלות דמיו ואע"ג דלאחר חרבן הוה קסברי קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לע"ל וצריך להעלות הפירות או הדמים. רב נחמן בר יצחק אמר לשון של זהורית דתניא בראשונה היו קושרין לשון של זהורית על פתחו של אולם מבחוץ הלבין היו שמחין לא הלבין היו עצבין התקינו שיהו קושרין אותו חציו בסלע וחציו בין קרניו של שעיר המשתלח ובגמ' מפ' טעמא מר אמאי לא אמר כמר:

משנה ה

סדר ברכות תוס' רפ"ד מיתות וכתב בעל המאור ז"ל עיקר הברכות של שופר הם הברכות של תפלה והן מלכיות זכרונות ושופרות ועליהם שנינו מי שברך ואח"כ נתמנה לו שופר ומה שנהגו לתקוע כל התקיעות כשהן יושבין ומברכין עליהם ברכת התקיעה במטבע קצר לא היה כן בימי חכמי התלמוד אלא מנהג אחרונים משום חולין ומשום אנוסים שאינה יכולין להמתין עד סוף תפלת המוסף ע"כ. וההיא דר' יצחק דאמר למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין וכו' יישבה ופירשה הוא ז"ל דלתקיעות שעל סדר ברכות קרי תקיעות דמיושב שאע"פ שהן מעומד לש"צ אינם לשאר העם אלא מיושב ותקיעה שמעומד היתה מנהג בידם שהיו תוקעין אותה כשהיו יוצאין מבית הכנסת ע"כ והביא ראיה וסעד לדבריו מקצת מן הגאונים כמו שהאריך שם וגם הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות נראה שכן סובר בקצת שכתב שם אבל הצבור שתקעו על סדר ברכות בלבד כדין משנה אפשר דמי שהוא רואה בדעתו לומר כן שלא יברכו במטבע קצר אלא ברכות עולות לתקיעות ע"כ:

קדושת השם אתה קדוש כך נראה שצ"ל בפי' ר"ע ז"ל:

אם אינו תוקע וכו' ה"נ ס"ל לרשב"ג שתוקעים למלכיות כר' עקיבא ומיהו בהא פליג עליה דס"ל דקדושת היום עם הזכרונות:

אלא אומר אבות וכו' בפ' שני דהלכות תפלה סי' ו' ובפ"ג דהלכות שופר סי' ז' ובטור א"ח סי' תקצ"א ובת"כ פרשה י"א דפ' אמור:

משנה ו

אין פוחתין מעשרה מלכיות וכו' פ"ג דהלכות שופר סי' ח' ט' ובטור א"ח סי' תקצ"א כתב הר"ן ז"ל מפרשים בגמ' כנגד עשרה הלולים שאמר דוד בספר תהלים א"נ כנגד עשרת הדברות דכתיב בהו נמי שופר א"נ כנגד עשרה מאמרות שבבראשית ומשמע דעשרה פסוקים דמלכיות ודזכרונות ודשופרות כולהו אהני עשרה אסמכינהו אבל

בירוש' מסמיך כל חד וחד לעניינא עשר מלכיות כנגד עשרה קלוסין שאמר דוד בהללויה הללו אל בקדשו עשרה זכרונות כנגד עשרה ודויין (הגהה צ"ע דלא משכחת מבורר רק תשעה שאמר ישעיהו הנביא רחצו הזכו ומה כתיב בתריה למדו היטב דרשו משפט ומה כתיב בתריה לכו נא ונוכחה). עשרה שופרות כנגד שבעה כבשים ופר ואיל ושעיר ע"כ פי' דמוסף דר"ה:

ר' יוחנן בן נרי אומר אם אמר וכו' כתב הר"ן ז"ל ומיהו ריב"ן מודה דלכתחלה עשר בעינן דלא פליג אתנא קמא אלא בדיעבד ואף על גב דבגמרא תניא ריב"ן אומר הפוחת לא יפחות משבע ההיא ברייתא פליגא אמתני' ולפיכך לא הביאה הרי"ף ז"ל עד כאן ובגמרא תניא אין פוחתין מעשרה מלכיות וכו' ואם אמר שבע מכולן יצא כנגד שבעה רקיעים פי' שבע למלכיות ושבע לזכרונות ושבע לשופרות וריב"ן אמרי הפוחת לא יפחות משבע ואם אמר שלש מכולן פי' שלש למלכיות שלש לזכרונות שלש לשופרות כנגד תורה נביאים וכתובים א"נ כנגד כהנים לוים וישראלים יצא וגרסי' בגמ' אמר רב חננאל אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתיב לאמר שוב אינו צריך את יחיד ואחד צבור וכתב הרי"ף ז"ל דאפי' בהנך קראי דמלכיות זכרונות ושופרות וכ"ש לפסוקים דמוספין ורב תנא הוא ופליג על הנך תנאי דלעיל דמתני' שהם רבנן וריב"ן והיא ג"כ דעת הרמב"ם ז"ל ע"כ משבלי הלקט סי' צ"ה ועיין בתוס' ובהר"ן ז"ל ובשאר המפרשים:

מתחיל בתורה וכו'. וא"ת דבכל דוכתא משמע דנביאי עדיפי מכתיבי כדאמרי כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים והכא קאמר קראי דכתיבי ברישא והדר נביאי וי"ל משום דקראי דתלים משלי ואיוב קדמו לנביאים ומה שאנו נוהגין להשלים בתורה דעבדינן כר' יוסי כדאמרינן בגמ' המשלים בתורה זריז ומשובח וכן היו ותיקין עושין תוס' ז"ל. וז"ל הר"ן ז"ל מתחיל בתורה משמע לכאורה דלת"ק כתובים באמצע מדקאמר מתחיל בתורה ומשלים בנביא ור' יוסי נמי לא פליג אלא בהשלמה אבל בהתחלה מודה הוא דמתחיל בתורה והא נמי משמע בהדיא בתוספתא בדברי ר' יוסי מתחיל בשל תורה ומסיים בשל תורה ומשמע הוא דמודה לת"ק דכתובים באמצע דבהא לא פליג וכן כתב רבינו האיי גאון ז"ל שכך היא מסורת בידם והרמב"ן ז"ל הביא ראיה לדבר מדתניא במסכת סופרים פי"ח גבי ט' באב אומר ד' פסוקים משל ירמיה מהמאוס מאסת את יהודה עד כי אתה עשית את כל אלה ושני המזמורים הללו אלהים באו גוים בנחלתך ועל נהרות בבל ואע"פ שבכל מקום דברי קדושה מקדימין לדברי קבלה בזה מקדימין דברי קבלה לדברי קדושה ש"מ שבכל מקום מקדימין דברי קדושה לדברי קבלה כמסורת רבותינו הגאונים ז"ל. ואפשר דטעמא משום מעלין בקדש ולא מורידין והלכך מתחיל

בתורה דהתחלה מעלייא היא ואח"כ כתובים דליכא לעלויי אתורה וקודמין כתובים לנביאים כדי שיהא אח"כ מעלין בקדש עכ"ל ז"ל. ועיין בדברי הר"ן ז"ל ברפ"ג דמגלה. ונלע"ד דלהכי קתני במסכת סופרים דבט' באב מקדימינן ביה דברי קבלה לדברי קדושה דכיון דבעונותינו חרבה עירנו וגלה יקרנו ונוטל כבוד מבית חיינו ליכא ביום המר ההוא טעמא דכבוד דמעלין בקדש:

אין מזכירין זכרון מלכות ושופר. כך הנוסחא ברוב הספרים לשון יחיד וגם בירושלמי במשנה ובגמרא. וגם הרמב"ם ז"ל בין בפי' המשנה בין שם בהלכות שופר פ"ג סי' ח' נקט זכרון ברישא כלשון משנתנו וגם במשנה דבגמרא גרסינן זכרון ברישא אלא שהתלמוד מפרש מלכיות ברישא. ובירוש' בהפך דבמשנה מלכות ברישא ובגמ' מפ' זכרון ברישא. אכן ברב אלפס וברא"ש ז"ל מַלְכִיוֹת זִכְרוֹנוֹת ושוֹפָרוֹת היא הגרסא. ור' יוסי הוא דס"ל בברייתא דפסיק שמע ישראל הוי מלכיות ובו משלים העשר מלכיות אכן ר' יהודה פליג עליה דלא הוי מלכות. וגם קרא דוידעת היום וגם קרא דאתה הראת לדעת ס"ל לר' יוסי דהוו מלכות ור' יהודה ס"ל ג"כ בברייתא בגמ' דלא הוו מלכות ולדידיה משלים העשירי בנביא כדאמר ת"ק דמתני':

משנה ז

השני מתקיע. ובגמ' פרכינן ונעביד בראשון משום דזריזין מקדימין למצות ומשני בשעת השמד שנו ומפורש בירושלמי ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן מפני מעשה שאירע פעם אחת תקעו בראשונה והיו שונאים סבורים שמא עליהם הם הולכים עמדו עליהם והרגום ולכך תקנו תקיעות וברכות במוסף דמגו דאינון חמיין לון קרון את שמע ומצלו וקרו באורייתא ומצלו ותקעין אינון אמרין בנמוסיהון אינון עסקין וא"ת למה לי טעמא דשעת השמד תיפוק לי דתקיעות על סדר ברכות נינהו ובתפלת המוספין הוא דאיכא ט' לפי שמזכירין בהן מלכיות זכרונות ושופרות אבל בשחרית ליכא אלא שבע ברכות ומש"ה לא תקעינן בהו איכא למימר דהכי קאמרינן אמאי לא תקון רבנן ט' בשחרית כי היכי דניתקע בשחרית משום זריזים מקדימין למצות ומשני משום שמד וכדכתיבנא אבל מתחלה גם סדר ברכות הוה בשחרית ע"כ קיצור מהר"ן ז"ל. ועוד כתב הוא והרא"ש ז"ל בשם רבינו האיי גאון ז"ל דמדקתני השני מתקיע ולא קתני תוקע ש"מ שאין ש"צ תוקע אלא מצוה לאחר לתקוע והטעם נ"ל שמא תשתבש דעתו בשביל התקיעות ולא ידע לחזור לתפלתו דומיא דמאי דאמרינן בפ' אין עומדין העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהנים אמן מפני הטרוף ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי. והכא נמי דכוותה שאם הוא מובטח שהוא

חוזר לתפלתו רשאי לתקוע ולא הוי הפסק והא דקתני ובשעת ההלל הראשון מקרא את ההלל ולא קתני קורין את ההלל היינו טעמא לפי שהוא מקרא לצבור וכדאמרינן הוא אומר הללויה והן אומרים הללויה עכ"ל ז"ל. ובטור א"ח סי' תקפ"ה וכן בכל בו סימן ס"ד. וכתוב עוד שם אמנם אחר שהטעם כדי שלא יטעה בברכות נראה לומר שש"צ רשאי לתקוע תקיעות שמיושב משום דלא שייך בהו האי טעמא ודוקא לענין תקיעות אמרי' דעל השני להתקיע שתקנה לא זזה ממקומה אבל להקרות בס"ת או להקרות ההלל כשאר ימים טובים הראשון מקרא את ההלל ע"כ:

ובשעת ההלל. משום דאין אומרים הלל בר"ה ויה"כ קתני ובשעת ההלל והטעם שאין אומרים כדא"ר אבהו בגמ' אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה וביום הכפורים א"ל אפשר מלך יושב כו':

משנה ח

שופר של ר"ה אין מעבירין וכו'. ובגמ' מאי טעמא שופר עשה היא וי"ט עשה ולא תעשה וכתבו תוס' ז"ל תימה תיקשי המשנה למאן דלית ליה בפ' במה מדליקין דלהוי י"ט עשה ולא תעשה וי"ל דשאני הכא דאפשר לעשות כל הני מילי מעי"ט הלכך לא דחי אפי' לאו גרידא ע"כ:

לא עולין באילן וכו'. גמרא השתא דרבנן כגון פקוח הגל ואיסור תחומין דליכא למיגזר אטו דאורייתא אמרת לא דאורייתא מיבעיא פי' דאורייתא. רוכבין דאיכא למימר שמא יחתוך זמורה ועולה באילן שמא יתלוש דאורייתא וכתב עוד רש"י ז"ל דגמגום בדבר ונראה בעיני דלא גרסי' ליה ע"כ ומשני בגמ' זו ואין צריך לומר זו קתני:

בין בדבר שהוא משום שבות בין בדבר שהוא משום לא תעשה. מפרש בגמ' דזו ואין צריך לומר זו קתני. ובירוש' כיני מתניתא אסור משום שבות ובלא תעשה:

מים או יין יתן. גמ' מים או יין אין מי רגלים לא מתני' אבא שאול היא דתניא אבא שאול אומר מים או יין מותר כדי לצחצחו מי רגלים אסור מפני הכבוד:

אין מעכבין את התינוקות מלתקוע תינוקות הוא דלא מעכבי דבעי לחנוכינהו הא נשים מעכבי דפטורות לגמרי דמ"ע שהזמן גרמא הוא וכי תקעו איכא בל תוסיף ופריך בגמ' והתניא אין מעכבין לא את הנשים ולא את התינוקות מלתקוע בי"ט אמר אביי לא קשיא הא ר' יהודה הא ר' יוסי ור"ש דתניא דבר אל בני ישראל בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות דברי ר' יהודה ר' יוסי ור"ש אומרים נשים סומכות רשות אלמא אע"ג דפטרינהו קרא ליכא איסורא וה"ה למ"ע שהזמן גרמא ומתני' ר' יהודה. ומפ' בגמ' כפי פי' רש"י ז"ל שאם הוא תינוק שהגיע לחנוך מתעסקין עמו עד שילמוד וכ"ש שאין

מעכבין אותו ואם תינוק שלא הגיע לחנוך אין מעכבין על ידו אבל ג"כ אין מתעסקין עמו. עוד בגמ' א"ר אלעזר ואפי' בשבת וכתב הר"ן ז"ל פי' שאפי' בשבת מותר להתעסק עמהם כדי שילמדו ומיהו דוקא בי"ט של ראש השנה שחל להיות בשבת אבל בשבת אחרת לא והכי איתא בירושלמי אמר ר' אלעזר מתני' בגדול בי"ט של ר"ה שחל להיות בשבת ותני כן מלמדין לתקוע פי' בגדול קטן שהגיע לחנוך עכ"ל ז"ל. אבל הרמב"ם ז"ל כתב בהפך דהא דאין מעכבין התינוקות מלתקוע אפי' בשבת היינו דוקא בשבת שאינו י"ט של ר"ה. ופי' שם בהלכות שופר בפ' שני דמיירי בתינוק שלא הגיע לחנוך הפך ממה שפירש כאן בפי' המשנה. וכתוב בחדושי הרב ר' אליה מזרחי ז"ל שעל סמ"ג סימן מ"ב וז"ל אין מעכבין את התינוקות שהגיעו לחנוך אע"ג דמתני' סתם תינוקות קתני מ"מ כיון דאוקמוה בגמ' בתינוקות שהגיעו לחנוך אליבא דרש"י ז"ל ה"ל כאילו היא שנויה בהדיא ואע"פ שהרמב"ם וה"ג ז"ל חולקים על רש"י ז"ל ומפרשי לה בלא הגיעו לחנוך מ"מ הסמ"ג נטה לדברי רש"י ז"ל משום דההיא דריש ערכין דתניא הכל חייבין בתקיעת שופר ומפרש בגמ' הכל לאתויי קטן שהגיע לחנוך כדתנן אין מעכבין את התינוקות מלתקוע בי"ט אתיא כרש"י ז"ל וליכא לאקשויי א"כ מאי אין מעכבין את התינוקות מלתקוע דקאמר והלא האב חייב מדרבנן לחנך את בניו הקטנים משהגיע לחנוך ואילך די"ל משום דוקיא דהא נשים מעכבין הוא דנקט לה ע"כ:

והמתעסק לא יצא. גמרא הא תוקע לשיר יצא לימא מסייע ליה לרבא דאמר התוקע לשיר יצא ודחי דילמא תוקע לשיר נמי מתעסק קרי ליה ועיין בהר"ן ז"ל וז"ל מוכח בגמ' דאפי' למ"ד תוקע לשיר יצא מתעסק לא יצא וטעמא דמילתא משום דתוקע לשיר מיהא מתכוין לעשות תקיעה כהלכתא מה שא"כ במתעסק ועוד י"ל דתוקע לשיר כיון שאינו מכוין לשום מצוה יצא למ"ד מצות אינן צריכות כונה אבל במתעסק כיון שכבר הוא מתכוין למצוה דהיינו לחנך את התינוקות אותה כונה מעכבת מצות אחרת דומיא דמאי דאסיקנא בשמעתא קמייתא דזבחים דבת מינה מחריב בה דלאו בת מינה לא מחריב בה עכ"ל ז"ל:

אבל מתעסקין עמהן. פי' אלא אדרבא מתעסקין עמהן ואיתה להאי בבא בפ' המוצא תפילין (עירובין דף צ"ו) וברפ"ק דערכין:

והשומע מן המתעסק וכו'. גמ' אבל השומע מן המשמיע לעצמו מאי יצא לימא תהוי תיובתיה דר' זירא דאמר לשמעיה איכוון ותקע לי ודחי דילמא איידי דתנא רישא מתעסק תנא סיפא נמי מתעסק ולעולם השומע מן המשמיע לעצמו שלא נתכוון להוציא את השומעין לא יצא:

משנה ט

סדר תקיעות שלש של שלש שלש כך צ"ל. והביאוה תוס' ז"ל ר"פ ארבע מיתות ואיתא בת"כ פרשה י"א דפ' אמור. ושם באותה פרשה גבי ראש השנה כתיב זכרון תרועה ובפרשת פנחס כתיב יום תרועה וגבי יובל כתיב בפרשת בהר והעברת שופר תרועה ובסיפיה דההוא קרא כתיב נמי תעבירו שופר וביד שם בהלכות שופר רפ"ג סי' ד' ובטור א"ח סי' תק"צ:

שיעור תקיעה. שיעור כל התקיעות כמו שפי' ר"ע ז"ל והא דתניא שיעור תקיעה כתרועה משני אבייי בגמ' דלא פליגי דתנא ברא חשיב חד בבא ותו לא ותרוייהו חדא מילתא אמרי:

שיעור תרועה בשלש יבבות. רבינו חננאל גריס שלש יבבות ובגמ' נמי גריס שיעור תרועה שלשה שברים ולא גריס כשלשה שברים דהא תרועה עצמה לתנא דידן שלש יבבות ולתנא דברייתא שלשה שברים והיכי שייך למיתני כשלשה אלא שאפשר שלפי שעיקר שברים ויבבות בפיו קאמר דשיעור תרועה כשלש יבבות או כשלשה שברים שאדם מייליל או מגנח בפיו הר"ן ז"ל. ובגמ' רמי והתניא שיעור תרועה כשלשה שברים שהם ארוכות מייבבות ומשני אמר אבייי בהא ודאי פליגי דכתיב יום תרועה יהיה לכם ומתרגמינן יום יבבא יהא לכון מ"ס שברים סבר גנוחי גנח כאדם הגונח מלבו כדרך החולין שמאריכין בגניחותיהן ומ"ס ילולי יליל כאדם הבוכה ומקונן קולות קצרים סמוכין זה לזה. ועיין בהר"ן ז"ל דלפי שיטה אחת שהביא שם תקיעה תלויה בתרועה ולפי שיטת הראב"ד ז"ל שהביא שם אין תקיעה תלויה בתרועה כלל ע"ש. ועיין עוד שם במה שכתב בשם רבינו האיי גאון ז"ל שכתב בתשובה אל תחשבו בלבבכם כי בימי ר' אבהו נפל ספק בדבר זה שהרי משניות קדומות הן אחת אומרת תרועה שלש יבבות ואחת אומרת תרועה ג' שברים והא אמרינן אמר אבייי בהא ודאי פליגי וכך היה הדבר מימים קדמונים מנהג בכל ישראל מהם עושין תרועה יבבות קלות ומהם עושין תרועה יבבות כבדות שהן שברים ואלו ואלו יוצאין ידי חובתם שברים כבדים תרועות הן יבבות קלות תרועות הן והיה הדבר נראה כחלוקה אע"פ שאינה חלוקה שהרי התנאים כמו שאמרנו למעלה הללו שונים שיעור תרועה שלש יבבות והללו שונים שיעור תרועה שלש שברים אלו משנתם כמנהגם ואלו משנתם כמנהגם וקאמר אבייי בהא פליגי ולאו פלוגתא היא ולא היו מטעין אלו את אלו אלא מר קתני כי אתריה ומר קתני כי אתריה וחכמים של הללו מודים כי יבבות תרועה הם וחכמים של הללו מודים כי שברים תרועה הם וכשבא ר' אבהו ראה לתקן תקנה שיהיו כל ישראל עושין מעשה אחד ולא יראה

ביניהם דבר שההדיוטות רואים אותו כחלוקה עכ"ל ז"ל: והביא דבריו אלו בבית יוסף סימן תק"ץ והאריך יותר וכתב עוד ודברים אלו כתב הריטב"א בתשובה וכתב על זה ומזה הטעם בתקיעות של סדר התפלה אין עושין בכל ברכה אלא אחד מהסימנים ואילו היתה תקנת ר' אבהו מפני הספק היה לנו לעשות בכל אחד מהן שלש סימנים שאל"כ אין בשלשתן אלא אחת שתהיה אמת אבל לפי זה שלשתן אמת ואדם יוצא בכל אחד מהם ולפיכך כדי שלא להטריח על הצבור די לנו באחת מהם וגם כדי שיתברר מתוך כך שכולן אמת ואנו עושין תחלה דברי ר' אבהו ואח"כ דברי תנא ברא ואח"כ דברי תנא דמתני' להעלות בקדש לפתוח בקטן ולסיים בגדול וזה כפתור ופרח עכ"ל ז"ל. ומה שאין אנו תוקעין תרש"ת לפי שידוע כי האדם כשתמצאנו תלאה הוא מתאנח תחלה כמו שלשה שברים ואח"כ ירים קולו כדמות תרועה:

תקע בראשונה. פ' ראוהו ב"ד (ראש השנה דף כ"ז:)

ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת. י"מ דהיינו תקיעה שלפני התרועה אבל אותה תקיעה שניה לא עלתה לו לכלום והיינו נמי דקתני תקע בראשונה דאי לא תימא הכי למה ליה לאדכורי כלל הכא תקיעה ראשונה וי"מ דהיינו תקיעה של אחריה ולומר דלסוף סימן עלתה לו ולא להתחלת זמן וכ"ש דראשונה שבסימן שעולה לו ועיין בהר"ן ז"ל. ובירוש' דפירקין ודפ' ראוהו ב"ד ר' אבא בר זמינא בשם ר' זעירא אפי' אחת אין בידו למה ראשה גבי סופה מצטרף וסיפה גבי ראשה מצטרף לא ראשה אית לה סוף ולא סופה אית לה ראש ע"כ: ועיין על ירוש' זה בהר"ן ז"ל:

מי שבירך וכו'. וביד שם ספ"ג ובטור א"ח סי' תקצ"ב. ובגמ' טעמא דלא ה"ל שופר מעיקרא הא הוה ליה שופר מעיקרא כי שמע להו אסדר ברכות שמע להו ומוקמי לה דוקא בצבור אבל יחיד אפי' אם יש לו שופר אינו מפסיק בברכות לתקוע ואפי' יש לו מי שיתקע לו. וכתיב בכל בו סימן ס"ד הצבור חייבין לשמוע התקיעות על סדר הברכות אבל היחיד שומען על הסדר ולא שיקדים תרועה לתקיעה אלא שאין לשמען על סדר הברכות ויש פוסקים דכיון דיחיד אינו שומען על סדר הברכות טוב שישמע אותן לפני הברכות ומוכחי האי סברא מהא דאמרי' בירך ואח"כ נתמנה לו שופר משמע שאם נתמנה לו קודם שבירך שתוקע קודם שיברך ע"כ ולדבריהם ז"ל ניחא דקתני במתני' מי שבירך לשון יחיד אע"ג דמתניתין מוקמינן דיוק שלה דוקא בצבור כדכתיבנא:

תוקע ומריע ותוקע תוקע ומריע ותוקע שלש פעמים. כך נראה שצ"ל. אכן מתוך פי' רש"י ז"ל שפירש תוקע ומריע ותוקע בשביל מלכיות וכן בשביל זכרונות וכן בשביל שופרות ע"כ משמע קצת שאינו גורס רק פעם אחת תוקע ומריע ותוקע. וכתב הר"ן

ז"ל נראה לי שלכך הקדימו תקיעות שמיושב אע"פ שהיה ראוי להקדים אותם שעל סדר הברכות שהן עיקר לפי שאילו היו מקדימין אותם אפשר שלא יהיו חוששין אח"כ לתקיעות שמיושב שאינם אלא לערבב את השטן בלבד ולפיכך הקדימו תקיעות שמיושב שמדוע שלא יזלזלו באותם שעל סדר הברכות עכ"ל ז"ל. ועיין במ"ש לעיל בפירקין סי' ה' בשם בעל המאור ז"ל:

ר"ג אומר ש"צ מוציא וכו'. מסקי' בגמ' מכח ברייתא דר"מ בלבד הודה לר"ג בר"ה ויום הכפורים של יובל ומשום הכי הלכתא כר"ג באלו אע"פ ששאר חכמים לא הודו לו אפי' באלו:

שֶׁשָּׁלִיחַ צבור. בשבא מפני שהוא סמוך וביד פ"ח דהלכות תפילה סי' ט' ובטור א"ח סי' קכ"ד וסי' תקצ"א:

סליק פירקא וסליקא לה מסכת ראש השנה בעה"י הטוב ומטיב לבריות נתחיל מסכת תעניות.